

Novi terorizam informacijskog doba

Pejić, Žaklina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:077362>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE
MEDIOLOGIJA I POPULARNA KULTURA

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, _____

(datum predaje rada)

(Ime i prezime)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE
MEDILOGIJA I POPULARNA KULTURA**

DIPLOMSKI RAD

TEMA:

PRISTUPNIK: Žaklina Pejić

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Hajrudin Hromadžić

Rijeka, _____

(datum predaje rada)

Ime i prezime

(potpis)

Pokušati objasniti i shvatiti terorizam ni u kom slučaju ne znači opravdavati terorizam. Ali, ako ništa ne objašnjavate, nećete nikada ništa ni naučiti.

Howard Zinn

SAŽETAK

Terorizam kao konstrukt rezultat je niza čimbenika – političkih, povijesnih, ideoloških, gospodarskih, socijalnih – a sa svojim učincima do danas ostaje neobjašnjiv fenomen i najveća prijetnja sigurnosti današnjeg društva. Često se ponavlja pitanje što ga razlikuje od ostalih oblika nasilja, ali i što točno spada u sferu terorizma. Na razvoj novog terorizma značaj je imao i razvoj informacijsko – komunikacijskih tehnologija, točnije načini na koje se one mogu koristiti jer su terorističke organizacije prepoznale značaj masovnih medija za ostvarenje svojih ciljeva. Mediji i terorizam njeguju poseban interaktivan odnos iz kojeg obje strane crpe značajne koristi. Za medije senzacionalizam koji terorizam donosi znači povećanje gledanosti, a teroristima mediji predstavljaju alat kojim svoj program prenose ljudima koji nisu njegove direktne žrtve. Brojna se etička pitanja javljaju prilikom izvještavanja zbog čega se medije često osuđuje kako ne rade u službi općeg dobra. Budući da imaju moć pozitivnog ili negativnog utjecaja na razrješenje terorističke situacije, bitan je promišljeni pristup koji neće dopustiti da postanu oružje terorizma. Stari terorizam mogao se izraziti kineskim aforizmom ubiti jednoga – uplašiti stotine, ali o novom terorizmu uz ovakav razvoj tehnologije možemo govoriti u milijunima, čak i milijardama uplašanih ljudi. Uz klasični terorizam koji se odvija na ulicama, danas smo svakodnevno žrtve terorizma u udobnosti svog doma, dovoljni su nam samo priključci struje i interneta kako bi se strah proširio i na područja koja nisu direktno pogođena.

Ključne riječi: *novi terorizam, nedefiniranost pojma, masovni mediji, rat protiv terorizma, organizacijska struktura terorističkih organizacija, globalizacija, odnos medija i terorizma, etika medijskog izvještavanja, sloboda medija, propagandni rat, film – medij, kultura straha*

SADRŽAJ

Sažetak	I
Sadržaj	2
Uvod	4
1. Teorijski okvir	6
1.1. Nedefiniranost pojma "terorizam"	6
1.2. Tretman terorizma u zakonodavstvu Republike Hrvatske	8
2. Terorizam i kultura straha	10
2.1. Koncept straha	10
2.2. "Nepoznate nepoznanice"	11
2.3. Industrija terorizma	12
3. Pristupi analizi terorizma	14
3.1. Multikauzalan pristup	14
3.2. Politički pristup	14
3.3. Organizacijski pristup	15
3.4. Fiziološki pristup	16
3.5. Psihološki pristup	17
4. Povijesni pregled terorizma	18
4.1. Začetci terorizma i Francuska revolucija	18
4.2. Razdoblje 19. i 20. stoljeća	19

4.3. Rat protiv terorizma u 21. stoljeću-----	21
4.3.1. Utjecaj globalizacije na terorizam -----	23
5. Mediji i etika terorističkog publiciteta -----	26
5.1. Interakcija medijâ i terorizma -----	28
5.2. Medijsko eksponiranje terorizma kroz etičku prizmu-----	30
5.3. Mediji i antiterorističke strategije-----	31
5.4. Kako ograničiti poruke terorističkog sadržaja? -----	35
6. Novi terorizam informacijskog doba -----	38
6.1. Nova organizacijska struktura -----	39
6.1.1. Organizacijska struktura Al-Qaide -----	42
6.2. Evolucija terorizma u informacijskom dobu -----	44
7. Tema terorizma u filmskoj umjetnosti-----	49
Zaključak -----	53
Popis grafičkih prikaza -----	55
Literatura -----	56

UVOD

Pažnju svekolike javnosti terorizam je privukao nakon 11. rujna 2001. godine postavši jednim od najvećih sigurnosnih izazova suvremenoga doba, unatoč njegovom višestoljetnom postojanju i evoluciji na povijesnoj sceni. Terorizam kao konstrukt rezultat je niza čimbenika – političkih, povijesnih, ideoloških, gospodarskih, socijalnih, a sa svojim učincima do danas ostaje neobjašnjenim fenomenom koji predstavlja izazov stabilnosti društva. Ovaj rad odgovara na pitanja poimanja, tretiranja i problematizacije terorizma današnjega društva, uloge medija u njegovom poimanju i različitih sredstava propagande. Također se osvrće na koncept “kulture straha” britanskog sociologa Franka Furedija, a sastoji se od sedam poglavlja.

U prvom se poglavlju razmatra nepostojanje općeprihvaćene definicije terorizma i navode posljedice neprecizne komunikacije pojma terorizma. Uz nekoliko definicija, poglavlje donosi i kratki pregled zakonske regulative terorizma u Republici Hrvatskoj. Drugo poglavlje detaljnije tumači Furedijev koncept “kulture straha” i strah definira kao prevladavajući idiom današnjeg društva koji je rezultirao njegovom politizacijom i manipulativnim promicanjem u slučaju terorizma. Istraživanje i analiziranje teme terorizma urodilo je brojnim pristupima od kojih se u trećem poglavlju, sa ciljem što kvalitetnije analize navedene teme, obrađuju multikauzalni, politički, organizacijski, fiziološki te psihološki. Četvrto poglavlje prikazuje genezu terorizma i njegov prijelaz s poželjnog državnog na nepoželjno antidržavno djelovanje, s posebnim osvrtom na 21. stoljeće i “rat protiv terorizma”. Interaktivni odnos medija i terorizma, pitanje etičnosti terorističkog publiciteta te antiterorističke strategije kojima se može ograničiti upotreba medija i načini na koji oni mogu pomoći u borbi protiv terorizma fokus su petog poglavlja. Novi terorizam je po svojoj rasprostranjenosti organizacije i djelovanja globalan, a po načinu organiziranja decentraliziran. Počinje se koristiti nekonvencionalnim metodama, a to uvelike omogućavaju veća dostupnost informacija, bolja uvezanost ljudi kroz komunikaciju preko raznih medija i tehnologija koja je zadnja dva desetljeća značajnije napredovala o čemu je riječ u šestom poglavlju.

Iako se terorizam najviše povezuje s masovnim medijima, u prvom redu internetom i televizijom, svoje mjesto pronašao je i u filmskoj umjetnosti koja može postići istu

masivnost. Iako se tretira kao umjetnost, zbog svog je masovnog dosega i načina slanja poruke film snažno sredstvo u propagandnom ratu o čemu se govori u sedmom poglavlju.

1. TEORIJSKI OKVIR

Za razmatranje problematike terorizma kojom ćemo se baviti u ovom radu, kao i za njegovu dublju analizu, potrebno je za početak postaviti njegovu definiciju. Međutim, ono što je do danas jedino konačno definirano kod ovog kompleksnog pojma jest neprecizan i nekoherentan način kojim se komunicira njegov narativ. Unatoč dugotrajnom povijesnom kontekstu u kojem je nastajao i razvijao se, nejasna i općenita terminologija terorizma svjedoči nerazumijevanju samog problema o kojem se u svim krugovima – političkim, akademskim, medijskim – puno govori.

Iako, dakle, ne postoji općeprihvaćena generička definicija pojma “terorizam”, ipak vrijedi istaknuti nekoliko definicija zbog jasnijeg uvida u njegovo daljnje proučavanje.

1.1. Nedefiniranost pojma "terorizam"

Predmetom svakodnevne rasprave terorizam je neosporno postao nakon terorističkog napada na Svjetski trgovački centar (World Trade Center – WTO) u New Yorku 11. rujna 2001. godine. Prema jednoj publikaciji britanskog ministarstva obrane, 11. rujna predstavlja raskid s prošlošću povijesno važan kao i uništenje Minojske civilizacije zbog erupcije vulkana 1450. godine prije Krista i posljedice kuge u Europi 14. stoljeća.¹ Na pokušaje efikasnijeg rješavanja pitanja terorizma međunarodnu je zajednicu pokrenuo upravo udar na SAD. U ranijem razdoblju njezina odlučnost da se suprotstavi terorizmu nije dala osobite rezultate jer dok se jedni bore protiv, drugi ga podržavaju, stvaraju uvjete za njegovu primjenu protiv drugih ili ga, pak, sponzoriraju dok služi njihovim ciljevima.²

Stoga ni ne čudi da se nakon ovog nedvojbeno najpoznatijeg terorističkog čina u povijesti stalno raspravlja i analizira tema terorizma. Svjetski priznati britanski sociolog Frank Furedi u svojoj knjizi „*Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*” iznosi osobnu procjenu kako je od 11. rujna na engleskom jeziku objavljeno oko 8.000 knjiga o temi terorizma. U svojoj knjizi „*Political Terrorism*” Alex Schmid analizira više od stotinu (109) definicija terorizma koje su pokrile 22 definicijska elementa, Jeffrey Simon ističe da se širom svijeta koristi čak 212 definicija terorizma, pri čemu njih 90 koriste vlade država u svijetu³

¹ Furedi, Frank, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2009., str. 51.

² Bilandžić, Mirko, *Sjeme zla: elementi sociologije terorizma*, Plejada, Synopsis, Zagreb, 2010., str. 185.

³ Prodan, Tonči, *Protuteroristička politika Europske unije*, *Polemos* 12 (2009.) 1: 11-27, str. 12.

dok je Walter Laqueur, poznati stručnjak za temu terorizma, izbrojio više od 100 definicija. Ovi podaci potvrđuju zaključak Leonarda Weiberga, Ami Pedahzur i Sivana Hirsch-Hoefflera kako su rijetki pojmovi ili koncepti u suvremenome političkom diskursu koje je tako teško definirati kao terorizam.⁴ Oni su, analizirajući 80-ak definicija terorizma objavljenih u 55 relevantnih radova, došli do definicije terorizma kao politički motivirane taktike koja uključuje prijetnju uporabom nasilja ili uporabu nasilja, što igra značajnu ulogu u javnosti.⁵

Riječ terorizam potječe iz latinskog jezika (terrere, terreo – plašiti, strašiti) i predstavlja jedan od najopasnijih političkih i društvenih fenomena današnjeg doba. Različiti politički interesi i interpretacije onemogućili su unificirano određenje samoga pojma čime je terorizam danas postao izazov stabilnosti cijeloga društva.

Europska konvencija o suzbijanju financiranja terorizma pod terorizmom podrazumijeva svaki čin usmjeren na ubijanje ili teško ranjavanje civila ili bilo koje druge osobe koja ne sudjeluje izravno u nekom oružanom sukobu, ako je taj čin, po svojoj prirodi ili kontekstu, usmjeren na zastrašivanje ili na prisiljavanje neke vlade ili međunarodne organizacije na izvršenje ili suzdržavanje od izvršenja nekog čina.⁶

Jonathan institut iz Jeruzalema terorizam drži planiranim, namjernim i sustavnim ubijanjem, ozljeđivanjem i dovođenjem u opasnost nevinih kako bi se izazvao strah u svrhu ostvarenja nekog političkog cilja, a sličnu definiciju nudi i američki stručnjak za terorizam, Brian M. Jenkins koji ga smatra nasiljem radi učinka, ali ne samo radi važnosti stvarnih žrtava terorista (one mogu biti nevažne i ne imati nikakve veze s ciljevima terorista). Jenkins smatra strah namjernim, a ne sporednim učinkom terorizma.

Nedostatak preciznosti pri teorijskoj konstrukciji terorizma osim neznanja doveo je i do kolektivne zbunjenosti jer se čini kao da se danas svaki neugodni fenomen može predstaviti kao nova podvrsta terorizma. Također, istraživanja literature o terorizmu izražavaju zabrinutost u vezi s time koliko emotivni i subjektivni pristup istraživača toj temi služi kao prepreka razjašnjavanju problema. Ono je ustvrdilo da se, i u sferi akademije i protuterorizma, mora priznati mogućnost da terorizam pobuđuje strasti koje nagrizaju logički

⁴ Furedi, Frank, op.cit., str. 25.

⁵ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 75.

⁶ Ibidem, str. 74.

diskurs, dovodeći do odgovora koji su reaktivni i angažirani umjesto da su proaktivni i analitički.⁷

Ono što danas predstavlja glavni problem u borbi protiv terorizma je instinktivno reagiranje i sada već ukorijenjeno definiranje istoga kao islamskog fundamentalizma u svijesti pojedinca. Ljudi novi terorizam smatraju karakterističnim za islam jer on sadrži vjerovanja o zagrobnom životu koja mogu postati motivacija pojedincu za žrtvovanje života smatrajući svoju žrtvu svetim činom. U svakom slučaju, kao što ističe Noam Chomsky: „Važno je imati na umu da se pojam terorizam obično koristi kao uvreda, a ne kao riječ koja točno definira ono što se njome označuje. To je blisko povijesnom pravilu da je naš terorizam protiv njih ispravan i pravedan (tko god mi bili), dok je njihov terorizam protiv nas strašan zločin. Sve dok se ta praksa njeguje, rasprave o terorizmu ne mogu biti ozbiljne. To je samo oblik propagande i apologetike”.⁸

1.2. Tretman terorizma u zakonodavstvu Republike Hrvatske

U Republici Hrvatskoj ljudska prava svakog pojedinca propisana su Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim ugovorima kojih je Republika Hrvatska član i zakonima. Ustav Republike Hrvatske određuje zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao najvišu vrednotu ustavnog poretka Republike Hrvatske te je jasno da se njime osuđuje sve što bi moglo ugroziti život i sigurnost građana, a samim time i terorizam. U kontekstu suzbijanja terorizma, Hrvatska je aktivni zagovornik strogog poštivanja međunarodnog prava, s naglaskom na Povelju UN-a i sve međunarodne konvencije i protokole vezane za borbu protiv terorizma te osobito onog dijela koji se odnosi na zaštitu ljudskih prava.⁹

Zaštita ljudskih prava i borba Republike Hrvatske protiv terorizma vidljive su iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske koji oštro osuđuje terorizam (članak 97.), financiranje terorizma (članak 98.), javno poticanje na terorizam (članak 99.), novačenje za terorizam (članak 100.), obuku za terorizam (članak 101.) i terorističko udruženje (članak 102.).

Zbog harmonizacije pravnih sustava država članica Europske unije, a radi učinkovitijeg suprotstavljanja međunarodnom terorizmu, 13. lipnja 2002. godine donesena je Okvirna odluka Vijeća Europske unije o borbi protiv terorizma (*Council Framework*

⁷ Furedi, Frank, op.cit., str. 27.

⁸ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 175.

Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA) koju je ratificirala i Republika Hrvatska. Člankom 1. Okvirne odluke utvrđena je definicija terorizma odnosno terorističkog djela prema kojoj je terorističko djelo ono djelo koje s obzirom na svoju prirodu i kontekst, može ozbiljno naštetiti državi ili međunarodnoj organizaciji te koje je počinjeno s namjerom (alternativna namjera): ozbiljnog zastrašivanja pučanstva ili nezakonitog prisiljavanja vlade da nešto učini ili se suzdrži od toga ili ozbiljnog destabiliziranja ili uništavanja osnovne političke, ustavne ili gospodarske strukture države ili međunarodne organizacije.

Osim Europske konvencije, Republika Hrvatska je ratificirala i Međunarodnu konvenciju o suzbijanju djela nuklearnog terorizma (*Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju djela nuklearnog terorizma*, „Narodne novine“, Međunarodni ugovori, broj 4/2007). Radi usklađivanja s Konvencijom Vijeća Europe o sprječavanju terorizma (*Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju terorizma*, „Narodne novine“, Međunarodni ugovori, broj 10/2007) u Kazneni zakon Republike Hrvatske su uvedena i nova kaznena djela javnog poticanja na terorizam i novačenja te obuke za terorizam. Svrha Konvencije je povećanje učinkovitosti država članica u sprječavanju terorizma. Naglasak je na prevenciji, odnosno otklanjanju uzroka međunarodnog terorizma.¹⁰

Netoleriranje terorizma u Republici Hrvatskoj proizlazi iz njegova reguliranja u zakonodavstvu koje je u okviru aktivnosti Europske unije i njezinih članica te UN-a. Republika Hrvatska od osamostaljenja iskazuje svoje opredjeljenje u borbi protiv terorizma, pomiče i pomaže u međunarodnoj suradnji, a efikasnija suradnja među državama na tom području je neosporno potrebna.

⁹ Preuzeto s <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/transnacionalne-prijetnje/terorizam/> datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

¹⁰ Kazneni zakon Republike Hrvatske i odredbe koje se odnose na terorizam dostupan je na Internet stranici <http://www.zakon.hr/z/98/>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

2. TERORIZAM I KULTURA STRAHA

Britanski sociolog Frank Furedi bavi se analizom i tumačenjem fenomena kojem je dao naziv „kultura straha“, a o kojem će biti riječi u ovom poglavlju. Furedi strah smatra vladajućim idiomom koji uzbuđuje i oblikuje kulturalnu imaginaciju 21. stoljeća, a kojim se signalizira osjećaj rastuće nelagode u svijetu u kojem živimo.

On kulturu straha objašnjava kroz prizmu zapadnoga društva u kojem, kako ističe, postoji snažna skrivena struja straha od promjene. Strah da znanost i tehnologija nadilaze našu sposobnost da njima upravljamo i da ih kontroliramo često poprima oblik i opipljivost u odnosu na prijetnju terora. Novi terorist utjelovljuje taj strah i pruža fokus kulturalnim strahovima koji se tiču promjene.

11

2.1. Koncept straha

Izjednačavanje straha s terorom jedan je od mogućih smjerova prema određenom objektu anksioznosti. Međutim, povijesno gledano, strah nije uvijek imao negativne konotacije. Engleski filozof iz 16. stoljeća, Thomas Hobbes, smatrao je strah esencijalnim za ostvarenje pojedinca i civiliziranog društva. Za Hobbesa strah sačinjava dimenzija razumnog odgovora na nove događaje. Strah ne označava uvijek negativnu emocionalnu reakciju. Kao što tvrdi David Parkin, u 19. stoljeću osjećaj je straha često bio povezan s izrazom uvažavanja i poštovanja ili strahopoštovanja. S ovog stajališta, čin „straha od Boga“ mogao je imati konotacije koje su kulturalno vrijedne i uvažene. Za razliku od toga, danas je taj strah daleko manje u skladu s kulturalnim normama, a važan razlog tome leži u činjenici da je strahovanje postalo distancirano od bilo kakvih pozitivnih atributa.¹²

Ovu promjenu stava i pokušaj shvaćanja straha spram sustava značenja Parkin je prikazao kao pomak od koncepta straha koji je obuhvaćao gore navedeno „strahopoštovanje“ do onoga što on naziva „sirovim strahom“. Prvi je opisan kao „institucionalno kontrolirani strah“, dok sirovi strah ima prije slobodnolebdeći i nepredvidljivi karakter. Parkin tvrdi da strahopoštovanje pretpostavlja očekivanu reakciju na ponašanje, dok sirovi strah kao svoju premisu ima nepredvidljivi aspekt koji

¹¹ Furedi, Frank, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2009., str. 73.

¹² Furedi, Frank, *Culture of Fear Revisited*, Continuum, London, 2006., str. 7., prijevod moj

održava žrtva.¹³ Dakle strahopoštovanje je poznati oblik straha koji je ukorijenjen u neformalne i formalne kulturne odnose. Za razliku od njega, sirovi strah nije povezan s utvrđenim kulturnim obrascima; njega nalazimo onda kad se susrećemo s prijetnjom, a ne znamo na koji ju način tumačiti.

Poteškoća koju društvo ima u stvaranju osjećaja nesigurnosti ono je što suvremenom strahu daje sirovi karakter.¹⁴ Kako društvo reagira na neki poremećaj u životu, odnosno na koji način oblikuje značenje određuje kultura – ona je presudna varijabla koja sa svojim sustavom simbola, morala, značenja, normi i institucija pomaže zajednici u prevladavanju katastrofe. Postavlja se pitanje kako današnja kultura u kojoj prevladava sirovi strah može pomoći svojoj zajednici.

2.2. "Nepoznate nepoznanice"

Koncept „nepoznatih nepoznanica“ u širu je javnost uveo bivši američki ministar obrane Donald Rumsfeld. Na novinskoj konferenciji u veljači 2002. godine izjavio je: *„Izvještaji koji kažu da se nešto nije dogodilo uvijek su mi zanimljivi, jer kao što znamo, postoje poznate poznanice; to su stvari koje znamo da znamo. Također znamo da postoje poznate nepoznanice, tj. znamo da postoje stvari koje ne znamo. Ali postoje i nepoznate nepoznanice – stvari koje ne znamo da ne znamo“*.¹⁵ Rumsfeldova izjava protumačena je kao primjer dvoznačnog neiskrenog govora i pokušaj izbjegavanja priznanja o nedostatku podataka ili dokaza za navodno iračko posjedovanje oružja za masovno uništenje (za što je diktatorski režim Sadama Husseina godinama optuživan, a pritisak za predocjenjem dokaza na kraju je anuliran falsificiranjem izvješća američkih i britanskih obavještajnih službi). U navedenom kontekstu nepoznatih nepoznanica problem nije u nedostatku podataka obavještajnih službi, već u nemogućnosti poznavanja sadržaja podataka uopće.

Kasnih 70-ih ovaj se idiom koristio među profesionalcima u inženjerstvu i avionskoj industriji te u vojsci kako bi se naglasila zabrinutost oko nepoznatih tehničkih utjecaja koji bi mogli djelovati na područje rada, a 80-ih godina postaje metafora koja označava nesigurnost i rizik u različitim okvirima – od rizika tvrtki koje proizvode visoku tehnologiju, teškoća financijskog predviđanja poslovođa do, konačno, pojave novih tehnologija i informacijskih sustava te njihovog razvoja od 90-ih godina.

¹³ Furedi, Frank, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2009., str. 155.

¹⁴ Furedi, Frank, *Culture of Fear Revisited*, Continuum, London, 2006., str. 9., prijevod moj

¹⁵ Furedi, Frank, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2009., str. 106.

U razdoblju moderniteta vjerovalo se da će znanje smanjiti teritorij nepoznatog, dok je sada taj obrazac kontraran: današnje se znanje okreće protiv društva koje u rapidnom razvoju osjeća bespomoćnost i nerazumijevanje bilo poznanica ili nepoznanica. U ratu protiv terorizma nepoznate nepoznanice predstavljaju se kao najveća prijetnja jer mi ne znajući da ne znamo ne možemo neutralizirati destruktivni teroristički učinak. Problem leži u narativu straha od nepoznatog koji dopušta pretpostavljanje i zamišljanje najgoreg. Ljudskom znanju nedostaje sposobnost razumijevanja, a sklonost da se normalizira stanje neznanja i nemogućnosti znanja predstavlja važan iskaz o statusu znanosti i znanja. Ona sugerira da znanost može ponuditi malo uvida kada je suočena s nekom novom vrstom katastrofe.¹⁶ A novu vrstu katastrofe s kojom je suočeno zapadno društvo Frank Furedi slikovito naziva rastućim carstvom nepoznatog.

2.3. Industrija terorizma

Zbog svoje difuzne i apstraktne naravi terorizam se često smatra neiskrenom te prenapuhanom konstrukcijom koju su stvorili određeni režimi (mnogi su kritičari za to optužili Bushov i Blairov režim) u svrhu učvršćivanja svog autoriteta. „U jednom korisnom komentaru na tu temu, John Mueller tvrdi da je „najuobičajenija reakcija na terorizam izazivanje straha i poticanje pretjerane reakcije od strane članova nečega što bi se moglo nazvati „industrijom terorizma“, entiteta koji ne uključuje samo različite upravitelje rizika i birokrate već ujedno i većinu medija i gotovo sve političare“.¹⁷ Mediji često svojim izvještavanjem i traženjem senzacionalističkih tema kojim će povećati gledanost ili čitanost dovode u opasnost ne samo potencijalne žrtve nego i djelotvoran rad organizacija (policije, vojske, obavještajnih službi) o čemu je pisano u prethodnom poglavlju.

Nema dvojbe da su političari u svojim iskazima o terorizmu i potencijalnim prijetnjama često vrlo selektivni i umjereni te da posibilističkim razmišljanjem (koje je povezano s gore navedenim nepoznatim nepoznanicama i strahom) aktivno sudjeluju u industriji terorizma u kojoj cvjeta tržište straha. Kultura straha se manipulativno promiče, stvara se osjećaj ranjivosti i sveprisutne prijetnje zbog čega se proširuje raspon potencijalnih terorističkih meta. Kad imaginacijom vlada svijest o ranjivosti, procjena prijetnje često poprima oblik zamišljanja najgorih scenarija. Umjesto postavljanja pitanja »Što znamo?«, tvorcima javnog mnijenja radije spekuliraju i

¹⁶ Ibidem, str. 118.

¹⁷ Ibidem, str. 67.

postavljaju »Što ako?« pitanja. Kao rezultat, kada se terorističke skupine počnu brkati s našim strahovima, prijetnja terorizma može postati preuveličana.¹⁸ Jedan od primjera preuveličavanja obične prijetnje i njezinog tretiranja kao moguće terorističke bolesti je slinavke i šapa u Velikoj Britaniji – bivši vladin savjetnik za znanstvena pitanja, sir William Stewart, usporedio je krizu britanskih farmi s biološkim ratovanjem upozorivši kako problem koji je vlada imala s bolešću slinavke i šapa ukazuje na to da je Velika Britanija ranjiva na moguću buduću prijetnju od biološkog ratovanja. Njegovu zabrinutost potvrdio je Zajednički odbor za obranu i brojni drugi komentatori te službenici koji su smatrali da se bolest slinavke i šapa trebala tumačiti kao potencijalna teroristička prijetnja.

Još jedan od primjera dramatizacije sigurnosti je preokupacija tadašnjeg predsjednika SAD-a Bill Clintona terorizmom s oružjem za masovno uništenje, posebno bioterorizmom, koje je bilo dodatno potaknuto romanom *The Cobra Event* autora Richarda Prestona. Zbog ovog je trilera, koji prikazuje bioteroristički napad na New York, Clinton oformio skupinu stručnjaka za savjetovanje u vezi s ratovanjem virusom. Ako vođa jedne države može dopustiti vlastitoj imaginaciji i sirovom strahu da nadvlada racionalno razmišljanje, onda ne treba čuditi činjenica tolikog razvoja tržišta straha zbog potencijalnog terorističkog napada, nepoznatih nepoznanica, poznatih nepoznanica ili poznatih poznanica koje se ne razumiju.

Terorizam uspijeva ukoliko društvo odgovara na način na koji teroristi očekuju. Ljudske su zajednice preživjele neke od najdestruktivnijih događaja u povijesti, a kao što je već spomenuto, kultura u takvim katastrofama igra značajnu ulogu. Dopustiti prevladavanje sirovog straha znači odgovoriti na teror i biti teroriziran prije samog terorističkog čina, stoga zajednica mora promišljeno reagirati na ono što joj se nudi, bilo od strane vlada ili medija, ali i razumjeti zašto do određenog čina dolazi. Kao što je Dostojevski rekao, ništa nije lakše nego osuditi neprijatelja, dok ništa nije teže nego razumjeti ga.

¹⁸ Ibidem, str. 170.

3. PRISTUPI ANALIZI TERORIZMA

Nepostojanje unificirane definicije pojma "terorizam", problematika o kojoj je bilo riječi u prošlom poglavlju, svjedoči o kompleksnosti terorizma, ali i općenito našeg neshvaćanja i nerazumijevanja istog čime ga određujemo kao nepredvidljiv te pomalo diverzijski pojam. Istraživanje i analiziranje terorizma urodilo je brojnim teorijama i pristupima od kojih ću u ovom poglavlju spomenuti multikauzalni, politički, organizacijski, fiziološki te psihološki sa ciljem što boljeg razumijevanja analize terorizma iz različitih gledišta. Navedeni su pristupi iz knjige Rexa A. Hudsona „*The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why*“ s mojim prijevodom u potpunosti.

3.1. Multikauzalan pristup

Terorizam obično proizlazi iz višestrukih uzročnih faktora – ne samo psiholoških već i ekonomskih, političkih, religioznih i socioloških, između ostalih. Budući da se terorizam smatra multikauzalnim fenomenom bilo bi pojednostavljeno i pogrešno tumačiti terorističke radnje jednim uzrokom kao što je, primjerice, psihološka potreba teroristâ da izvrše čin nasilja.

Za Paula Wilkinsona uzroci revolucije i političkog nasilja su također i uzroci terorizma. Potonje uključuje etničke, religijske i ideološke konflikte, siromaštvo, pritiske modernizacije, političke nejednakosti, nedostatak komunikacijskih kanala koji promiču mir, tradiciju nasilja, postojanje revolucionarnih grupa, slabost i nevješnost vlada, eroziju povjerenja u režim i duboke podjele između vladajućih elita i liderskih grupa.

3.2. Politički pristup

Alternativa hipotezi koja tvrdi kako je "terorist" rođen sa specifičnim osobinama ličnosti koje njega ili nju određuju da postane terorist jeste ta da se uzrok terorizma može naći u utjecajima koji proizlaze iz faktora okruženja. Okruženje pogodno za uspon terorizma obuhvaća internacionalna i nacionalna okruženja, kao i okruženja lokalne razine poput sveučilišta gdje su se

mnogi teroristi prvi put upoznali s raznim revolucionarnim idejama te se uključili u radikalne skupine. Russell i Miller sveučilišta identificiraju kao glavno tlo regrutacije terorista.

Identificirajući jedno ili više ovih okruženja, analitičari mogu razlikovati uzroke izbijanja nasilja s jedne strane i preduvjete koji su omogućili izbijanje uzroka s druge strane. Politolozi Chalmers Johnson i Martha Crenshaw su dalje podijelili preduvjete u permisivne čimbenike koji izazivaju terorističku strategiju i čine ju privlačnom političkim disidentima te direktne situacijske čimbenike koji motiviraju teroriste. Permisivni uzroci uključuju urbanizaciju, transportni sustav (primjerice dopuštanje teroristu da brzo pobjegne u drugu državu zrakoplovom), komunikacijske medije, raspoloživost oružja i odsustvo sigurnosnih mjera. Primjer situacijskog čimbenika za Palestince bi bio gubitak njihove domovine.

Mogu se navesti različiti primjeri internacionalnih i nacionalnih ili lokalnih teorija terorizma. Primjer hipoteze internacionalnog okruženja je stajalište koje je predložio Brian M. Jenkins koje kaže kako je neuspjeh ruralnih gerila pokreta u Latinskoj Americi gurnuo pobunjenike u gradove. Jenkins isto tako primjećuje da je poraz arapskih vojski u Šestodnevnom ratu 1967. godine prisilio Palestince da napuste nadu u konvencionalna vojna rješenja za njihov problem i da se okrenu terorističkim napadima.

3.3. Organizacijski pristup

Neki analitičari, poput Crenshaw, pri analizi terorizma koriste organizacijski pristup i vide terorizam kao racionalni strateški pravac djelovanja grupe. Prema njezinu mišljenju, terorizam nije počinjen od strane pojedinca. Umjesto toga ona tvrdi da su teroristička djela počinile grupe koje dosežu kolektivne odluke utemeljene na uobičajenim uvjerenjima, iako razina individualne odanosti grupi i njezinim uvjerenjima varira. Crenshaw zapravo nije potkrijepila svoju tvrdnju sa studijama slučaja koje pokazuju kako su odluke u terorističkim skupinama navodno postignute zajednički. Njezin organizacijski pristup čini se relevantnijim za gerila nego za terorističke skupine po sebi.

Terorističke grupe, kao kultovi, često su potpuno dominirani individualnim vođom, bilo da je riječ o Abu Nidalu, Ahmedu Jibrilu, Osami bin Ladenu ili Shoko Asahari. Čini se prilično nevjerojatnim da terorističke grupe takvih dominantnih vođa donose svoje odluke kolektivno. Prema svemu sudeći, poznati teroristički vođe daju upute svojim namjesnicima da otmu zrakoplov, izvedu atentat na određenu osobu, bombardiraju američko veleposlanstvo i tako dalje, ostavljajući

da oni izvedu detalje operacije. Glavni vođa može slušati namjesnikove savjete, ali on je taj koji donosi konačnu odluku i daje zapovijedi.

3.4. Fiziološki pristup

Fiziološki pristup terorizma sugerira da uloga medija u promicanju širenja terorizma ne može biti ignorirana u bilo kojoj raspravi o uzrocima terorizma. Zahvaljujući medijskoj pokrivenosti metode, zahtjevi i ciljevi terorista brzo su obznanjeni potencijalnim teroristima koji, nakon stimulacije medijskim prikazom terorističkih činova, mogu postati inspirirani te ih imitirati. Analizirajući uzroke terorizma David G. Hubbard koristi fiziološki pristup. On razmatra tri supstance koje se proizvode u tijelu pod stresom: norepinefrin (noradrenalin), spoj koji proizvodi nadbubrežna žlijezda i simpatički živčani završetci, a koji je povezan s *fight-or-flight*^{*} fiziološkom reakcijom pojedinca u stresnim situacijama, zatim acetilkolin koji obuzdava ubrzani odgovor noradrenalina i endorfin koji se razvija u mozgu kao odgovor na stres i "uspavljuje" ga, pri tome bivajući sto puta jači od morfija. Budući da se te supstance javljaju kod teroristâ, Hubbard zaključuje da je mnogo terorističkog nasilja ukorijenjeno ne u psihologiji nego u fiziologiji terorista stoga predlaže moguće objašnjenje za širenje terorizma, takozvani efekt zaraze.

Kent Layne Oots i Thomas C. Wiegele također su predložili model terorističke zaraze na temelju fiziologije. Njihov model pokazuje da psihološko stanje potencijalnih terorista ima važne implikacije za stabilnost društva. Prema njihovom shvaćanju, pojedinac se premješta s pozicije potencijalnog terorista na poziciju stvarnog terorista kroz proces koji je psihološki, fiziološki i politički. Oots i Wiegele tvrde da, ako je neurofiziološki model agresije realističan, nema osnove za tvrdnju da bi terorizam mogao biti eliminiran u slučaju eliminacije sociopolitičkih uzroka. Oni karakteriziraju potencijalnog terorista kao frustriranog pojedinca koji je postao izazvan i koji je više puta doživio *fight-or-flight*¹⁹ sindrom. Štoviše, nakon ovih ponovljenih uzbuđenja, potencijalni terorist traži olakšanje kroz agresivni čin i djelomice traži uklanjanje početnog uzroka njegovih frustracija postizanjem političkog cilja kojeg je dosada odbijao.

¹⁹ *Fight-or-flight reakcija je teorija koju je razvio W.B. Cannon 1929. godine. Kada je pojedinac pod stresom povećava mu se broj otkucaja srca, pluća rade učinkovitije, adrenalin i šećer se otpuštaju u krvotok, a mišići postaju prožeti krvlju.

3.5. Psihološki pristup

Za razliku od politologa i sociologa koji su zainteresirani za politički i društveni kontekst terorističkih skupina, relativno mali broj psihologa koji proučavaju terorizam prvenstveno su zainteresirani za mikro-razinu terorista pojedinca ili terorističkih grupa. Psihološki pristup bavi se pitanjem pojedinaca po sebi, njihovom regrutacijom i ulaskom u terorističku skupinu, njihovim osobnostima, uvjerenjima, stavovima, motivacijom i karijerama.

Naposljetku, terorizam je uvjetovan brojnim čimbenicima stoga nikako ne možemo izostaviti kulturološki pristup istome. Kada govorimo o terorizmu zapravo govorimo o sukobu, a sukobi nastaju kada u društvu postoje različite skupine koje nastoje ostvariti i na neki način osigurati svoj identitet. Kako će dalje u radu biti iskazano, terorizam se prvenstveno povezuje sa islamističkim skupinama. Dio muslimanskog svijeta očito smatra nemogućim svoje ciljeve ostvariti mirnim putem (pritom u prvom redu mislimo na političke ciljeve), također je dio populacije izložen poniženjima, neimaštini i nejednakosti. Analizi terorizma stoga treba uključiti i kulturološki pristup koji bi se gotovo isključivo mogao gledati sa strane protuamerikanizma. Zadnjih godina terorizam je svoje 'obzore' proširio i na čitavi Zapadni svijet čemu svjedoče sve učestaliji napadi na zemlje Europe.

4. POVIJESNI PREGLED TERORIZMA

Terorizam kao fenomen postoji od davnina i ima dugotrajnu povijest, iako se kao prvobitna predodžba smješta u noviji povijesni okvir. Svođenjem na povijesne i moralne prosudbe često se postavlja pitanje što spada u sferu terorizma, odnosno kako se opravdava nasilje i utvrđuje pravednost ciljeva u borbi za slobodu. Dva su bitna obilježja terorizma važna za njegovo razlikovanje od drugih oblika nasilja. Prvo bitno obilježje terorizma je njegova usmjerenost na ljude koji ne sudjeluju u borbi što ga u temelju razlikuje od ostalih oblika ratovanja. Drugo, upotreba nasilja ili prijetnja nasiljem protiv civilnog stanovništva koristi se u dramatične svrhe – ishođenje osvete, širenje straha ili nekog drugog planiranog utjecaja na ciljanu skupinu ili više skupina ljudi, u krajnjem slučaj čak i na cjelokupno stanovništvo. Ovo ga u temelju razlikuje od običnih napada ili ubojstava²⁰, a u nastavku ćemo vidjeti koje su još ključne razlike i kako se on razvijao kroz povijest. Povijest terorizma povijest je mnogih neočekivanih obrata, a kroz ovaj ću pregled prikazati njegov prijelaz od poželjnog državnog do nepoželjnog antidržavnog djelovanja.

4.1. Začetci terorizma i Francuska revolucija

Pitanje opravdanosti i moralnosti tiranocida filozofe i teologe zaokuplja već više od 2.000 godina. Terorizam „odozdo“ (od strane ugnjetenih i zgaženih) tako se od pamtivijeka pojavljuje zbog političkih i društvenih razloga,²¹ a od početaka se povezuje i s vjerskim prosvjedima. Prvim vjerskim fundamentalistima smatraju se Zeloti, s kojima se povezuju sami začetci terorizma (koji datiraju od 1. stoljeća) i vežu se uz njihovu proturimsku borbu na današnjem području Palestine. Izvori koji govore o njihovim aktivnostima su rijetki i ponekad kontradiktorni, ali je poznato da su koristili neuobičajene taktike poput napadanja neprijatelja po danu, po mogućnosti za vrijeme praznika kada se okupljala gužva u Jeruzalemu. Najdraže im je oružje bilo kratki mač (bodež) skriven ispod kaputa,²² zbog čega su i dobili naziv bodežari ili sicari (od latinske riječi *sica*). Iz perspektive dalje povijesti istaknuti primjer su i Asasini, od čijeg imena potječe i suvremeni pojam atentat (*lat. attentare* – pokušati; *engl. assassination*). Smatrajući kako se žrtvuju za više ciljeve,

²⁰ Novalić, Fahrudin, *Stabilna ravnoteža terorizma; radikalna destrukcija i osveta jednakom ili većom smrti*, Filozofska istraživanja 107, GOD 27 (2007), sv. 3, str. 636,

²¹ Pettiford, Lloyd, Harding, David, *Terorizam: novi svjetski rat*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2005., str. 28.

Asasini su bili prva skupina koja je „planirano, organizirano i kao dugoročnu orijentaciju koristila ubojstva kao političko oružje.“²³ U svojim su napadima uvijek koristili bodež, nikada otrov ili rakete, ne samo zato što se bodež smatrao najsigurnijim oružjem već zbog toga što se ubojstvo smatralo sakramentalnim činom.²⁴

Pravi početci suvremenog značenja riječi terorizam pojavljuju se za vrijeme Francuske revolucije i jakobinske vladavine terora (*Regime de la Terreur*, 1792. – 1794.). Vođa revolucije Maximilien Robespierre utvrdio je da je teror tek pravda, stroga i nefleksibilna pa je stoga plod krjeposti i nužan za izgradnju novog društva.²⁵ Izravno ga povezavši s demokracijom i stvaranjem boljeg i pravednijeg društva, terorizam je u početnom razdoblju bio poželjan oblik ponašanja za tadašnje državne vlasti, sredstvo za konsolidaciju i uspostavu vlasti. U vrijeme Francuske revolucije terorizam je imao obilježja pozitivnog fenomena²⁶ unatoč tome što je Revolucionarni sud bez branitelja, priziva i svjedoka kao jedinu kaznu izricao smrtnu presudu. U prvih 50 dana rada suda izrečeno je 1.380 smrtnih presuda, a u čitavom razdoblju terora, koji je trajao nepune dvije godine, ubijeno je 40.000 ljudi dok ih je više od 300.000 lišeno slobode.

4.2. Razdoblje 19. i 20. stoljeća

Za razliku od početnog razdoblja, od sredine 19. stoljeća terorizam postupno poprima obilježja „antidržavnosti“ i negativnog obilježavanja koja su ostala do danas. Početci antidržavnog terorizma vežu se uz talijanskog revolucionara i anarhističkog lidera Carla Pisacanea koji je razvio pojam „propagande djelom“, a koji je simbolizirao „romantičnu“ predodžbu o tome da i sam pojedinac, djeluje li uz altruistično junaštvo i nasilnost, može izazvati velike promjene.²⁷ Druga polovica 19. stoljeća obilježena je i ozbiljnim početkom uporabe atentata kao terorističkog sredstva za ostvarenje ciljeva, a jačanje anarhizma u drugoj polovici 19. stoljeća bilo je i razdoblje u kojem je terorizam dobio svoje prve značajnije terorističke obrise. Sustavna primjena terorizma naglašeno se javlja 70-ih godina 19. stoljeća. Ruski revolucionari (predvođeni „*Narodnom voljom*“) borili su se protiv autokratske vlasti u razdoblju od 1878. do 1881. godine i ranih godina 20. stoljeća.

²² Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*, Little Brown, New York, 1997., str. 7., prijevod moj

²³ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 60.

²⁴ Laqueur, Walter, op.cit., str. 9., prijevod moj

²⁵ Pettiford, Lloyd, Harding, David, op.cit., str. 29.

²⁶ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 62.

²⁷ Pettiford, Lloyd, Harding, David, op.cit., str. 31.

Radikalne nacionalističke grupe u Irskoj, Makedoniji, Srbiji i Armeniji koristile su terorističke metode u svojoj borbi za autonomiju ili nacionalnu neovisnost. Dok promatramo terorizam u 19. stoljeću vidimo suvremeni fenomen u embrionalnome obliku te dio sličnosti ili opasnosti za današnje vrijeme, no unatoč svim povijesnim pojmovima i pojavama na koje se možemo oslanjati dok analiziramo terorizam, ipak je riječ o pravome fenomenu 20. stoljeća. Na određeni način moguće ga je povezati sa širenjem i jačanjem demokracije.²⁸

Uoči Prvog svjetskog rata terorizam se promijenio i dodatno usložio dobivši revolucionarne konotacije zbog čega je postao sredstvo borbe za temeljitu političku i društvenu promjenu. Nakon rata dolazi do promjene sadržaja i proširivanja značenja terora, a terorizam postaje dominirajuća ideologija totalitarnih sustava. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, u kojem je teror kulminirao, terorizam je uz revolucionarni karakter bio instrument nacionalnog pokreta i antikolonijalne borbe te uvod u šira gerilska ratovanja koja su u konačnici dovela do niza država: Izraela, Kenije, Cipra, Alžira.²⁹ Terorističke akcije korištene u svrhu ostvarenja državne neovisnosti, a protiv dominacije Zapada, podržale su zemlje istočnoga bloka uz tumačenje kako se ne radi o „terorizmu“ i „teroristima“, nego o „gerilcima, borcima za slobodu.“³⁰

Ideološki sukob zapadnog kapitalizma i realsocijalističkih režima imao je velikog utjecaja na nove obrasce sukoba niskog intenziteta koji su izbili u kasnim šezdesetima i početkom sedamdesetih³¹ predvođeni studentima s uzorom u gerilskim pokretima te se upravo razdoblje od kraja 1960-ih smatra erom suvremenog terorizma. Govorimo li o Europi, tu se u prvom redu misli na terorističke skupine u Italiji (Crvena brigada), Njemačkoj (RAF), Belgiji (Borbene komunističke čelije), Francuskoj (Direktna akcija).³² Studentski pokreti borili su se za liberalizaciju, vođeni jednom motivacijom, ali sa specifičnim karakteristikama u svakoj zemlji. Prelazak iz studentskih demonstracija u militantno djelovanje u Zapadnoj Njemačkoj dogodio se ubojstvom Benna Ohnesorga 02. lipnja 1967. na demonstracijama protiv posjeta iranskog šaha. Pokret je otvoreno iskazivao svoje nezadovoljstvo ratom u Vijetnamu te nespremnošću njemačkog društva da se u potpunosti suči s nacističkom prošlosti. U ideološkom smislu skupina je zagovarala marksizam i maoizam pomiješan s radikalnim anarhističkim stavovima.³³ Nešto malo dalje, u Italiji, djelovala je Brigade rose (Crvene brigade) i cilj je bio odvojiti Italiju od zapadnih alijansi i to oružanom borbom.

²⁸ Ibidem, str. 32. – 33.

²⁹ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 66.

³⁰ Kalinić, Pavle, *Teror i terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003., str. 21.

³¹ Wilkinson, Paul, *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002., str. 45.

³² Kalinić, Pavle, op.cit., str. 25.

³³ Hrabar, Sandra, *Politički terorizam i ekstremizam u zapadnoj Europi u drugoj polovici 20. st.*, Rostra : časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Vol.5. No.5. May 2012., str. 283.

Godine 1984. raspali su se u dvije frakcije: *Communist Combatant Party* i *Union of Combatant Communist*. Originalna grupa se koncentrirala na ubojstva i otmice pripadnika talijanske vlade, ali i bogatih industrijalaca. Jedna od najpoznatijih akcija bila je ubojstvo talijanskog premijera Alda Moroa 1978, otmica američkog generala Jamesa Doziera 1981, a preuzeli su odgovornost i za ubojstvo Leamona Hunta, šefa sinajske organizacije *Multinational Force and Observer*, 1984. Godine.³⁴

S druge strane svijeta događaj koji je označio početak navedene ere, prema općem stručnom stajalištu, dogodio se u srpnju 1968. godine kada su tri naoružana pripadnika Narodne fronte za oslobođenje Palestine oteli zrakoplov izraelske nacionalne avio-kompanije El Al na letu iz Rima za Tel Aviv. Zrakoplov je preusmjeren u Alžir gdje su otmičari kao taoce 40 dana držali pet izraelskih putnika i sedam članova posade pod uvjetom puštanja na slobodu svojih suboraca koji su se nalazili u izraelskim zatvorima. Izrael je na kraju pristao na razmjenu.

U ovom se razdoblju žarište terorizma pomiče na iznimno turbulentno područje – Bliski i Srednji istok –jedne od najnestabilnijih regija u svijetu u kojoj je terorizam središnje pitanje života. Početkom 1980-ih, u eri bipolarne konfrontacije, nastao je i pojam „međunarodni terorizam“, krajem 20. i početkom 21. stoljeća terorizam je globaliziran, pri čemu je dodatno usložen dobivši bitno izražene nove dimenzije.³⁵

4.3. Rat protiv terorizma u 21. stoljeću

Ulazak u 21. stoljeće obilježio je napad na Svjetski trgovački centar u New Yorku 11. rujna 2001. godine. Glavna odrednica terorizma 21. stoljeća nakon neosporno najpoznatijeg terorističkog čina u povijesti je njegova izrazita obilježenost vjerskom, militantno-islamističkom dimenzijom i njegov pregled nekako prirodno počinje od Al-Qaide i Osame bin Ladena. Nakon ovog događaja Sjedinjene Američke Države su proglasile rat protiv terorizma koji je pun zamah dobio u listopadu 2001. kada je SAD počeo sustavno bombardirati Afganistan, što je poslije rezultiralo padom talibanskog režima.³⁶

Timothy McVeigh je prije Osame bin Ladena, 26. veljače 1993. godine, pokušao srušiti *Twinse*. Pri tome je ubio šestero, a ranio skoro tisuću ljudi. Tijekom suđenja stručnjaci su izjavili

³⁴ Ibidem, str. 285.

³⁵ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 70.

³⁶ Pettiford, Lloyd, Harding, David, op.cit., str. 167.

kako podmetanje eksploziva samo u podzemnu garažu ne može narušiti statiku *Twinsa*. Naveli su kako bi ih se moglo srušiti eventualno ako bi se eksploziv postavio u najvišoj trećini nebodera. Takvim su svjedočenjem ukazali planerima Al-Qaide gdje i s kolikom snagom civilni zrakoplovi trebaju udariti da bi se narušila statika čelične konstrukcije i tako srušili *Twinsi*.

Smatrajući sebe metom globalne terorističke prijetnje, američka vlada u svojim izjavama izostavlja činjenicu da je SAD u slučaju Nikaragve optužen ne samo za državno pokroviteljstvo nad terorizmom, nego da su i osuđena teroristička sila. Svjetski je sud 1986. godine presudio da je SAD skrivio napade na nikaragvanskom teritoriju, postavio mine u nikaragvanskim teritorijalnim vodama i kontrasima dostavio CIA-in priručnik kojim se potiču aktivnosti suprotne humanitarnome pravu.³⁷ Također, Sjedinjene Američke Države javnosti ne spominju da su američke obavještajne službe pomogle u stvaranju i financiranju najsmrtonosnijih terorističkih organizacija na svijetu, među njima i Al-Qaide. U ratu protiv terorizma odluke zapadnih vlada, predvođenih SAD-om, više su bazirane na vrijednosnim sudovima, zamišljanjima i percepcijama nego na politici baziranoj na znanju.³⁸ Oksimoronska narav pojma 'rat protiv terorizma' nije spriječila svjetske velesile, pritom u prvom redu SAD, da preuzmu ulogu djelitelja pravde i očiste svijet od nasilja – nasiljem. Sjetimo se samo kada su 14. siječnja 2006. godine svjetski mediji prenijeli vijest o tragičnom zračnom udaru Sjedinjenih Američkih država na selo Damadola u sjeverozapadnom Pakistanu.³⁹ Udar su opravdali ubojstvom jednog od vodećih ljudi terorističke organizacije Al-Qaide imena Ayman al-Zawahiri, iako je naposljetku život izgubilo 18 osoba, uključujući žene i djecu, a meta je – preživjela. Na prosvjed pakistanskih vlasti koje su bile revoltirane činom, SAD se diplomatski pravdao 'ratom protiv terorizma' i isticao kako ništa nemaju protiv Pakistana već je samo riječ o kolateralnim žrtvama.

Ljudska je povijest povijest ratova. U oko 16.000 ratova stradalo je oko tri milijarde ljudi, a procjene ukazuju da je samo 8% vremena ili 300 godina ljudske pisane povijesti svijetom vladao mir.⁴⁰ U vrijeme pisanja ovog rada gotovo da ne postoji osoba kojoj nije poznata izjava ruskog predsjednika Putina kako je posao Boga suditi teroristima, ali njegov posao je poslati ih njemu. Ovime se opet vraćamo na poznatu frazu - naš terorizam protiv njih ispravan je i pravedan (tko god mi bili), dok je njihov terorizam protiv nas strašan zločin. Iskustvo je pokazalo da isključiva uporaba oružane sile nije rješenje u borbi protiv terorizma. Međutim, dugotrajna povijest terorizma

³⁷ Pettiford, Lloyd, Harding, David, op.cit., str. 138.

³⁸ Ibidem, str. 26.

³⁹ Lapaš, Davorin, *Rat protiv terorizma i koncept međunarodnog subjektiviteta*, Zbornik PFZ, 56, (6) 1709-1739 (2006), str. 1723

⁴⁰ Bilandžić, Mirko, op.cit., str. 24.

od njegovih početaka do danas dokaz je nerazumijevanja i zatvorenog pristupa pri tumačenju ovog ionako kompleksnog fenomena. Rat protiv terorizma postao je prvi rat u povijesti u kojem nije do kraja jasan i definiran identitet neprijatelja, najviše zbog činjenice da ga se ne može staviti unutar teritorijalnih granica određene države. Na taj način rat se odvija na svakom tlu na koje kroče teroristi, a njihovo djelovanje u modernom svijetu nadilazi postojeće granice ne samo u smislu tehnologije, već i politike i ideologije. Novi rat uključuje transnacionalne mreže koje obuhvaćaju nedržavne entitete, ali ponekad i države koje ga (aktivno ili pasivno) podržavaju.⁴¹

Na sljedećim će stranicama biti riječi o globalizaciji, odnosu terorizma i medija, kao i medijskoj etici, ali i strahu kao prevladavajućem idiomu današnjice koji pospješuje destruktivni učinak terorizma na društvo, pri tome stvarajući i promičući kulturu straha.

4.3.1. Utjecaj globalizacije na terorizam

Globalizacija je postala termin koji se koristi u gotovo svakoj prilici kako bi se opisalo političke, kulturne, društvene, ekonomske i tehnolojske promjene kojima smo svjedoci. Teško je povući jasnu liniju koja dijeli navedena područja, stoga promjena u jednom nosi sa sobom i druge. Globalizacija ne podliježe više pitanju možemo li joj se oduprijeti nego kako ju najlakše prihvatiti i implementirati u našu svakidašnjicu.⁴² Razvojem novih tehnologija omogućila se masovnost kojom svaki događaj u minimalnom roku dolazi u sve domove s pristupom struji i internetu.

Već od sredine 80-ih godina globalizacija postaje jedan od najcitiranijih pojmova u *Social Science Citation Indexu*, što je prema Giddensu najbolja potvrda teze da je svijet postao jedinstveni društveni sustav.⁴³ Prema Jamesonu njeno definiranje je problematično jer obuhvaća tehnolojska, politička, kulturalna, ekonomska i društvena područja te ona imaju moć prelijevanja u druga. Primjerice, ekonomska moć uvelike je vezana uz kontrolu novih tehnologija. Nagli razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologija otvorio je nova područja djelovanja na kulturu gotovo svim subjektima koji to pozele. No, kada govorimo o širećoj moći i utjecaju globalizacije, zapravo imamo na umu utjecaj i moć Sjedinjenih Američkih Država. Tada se postavlja pitanje - jesu li američki interesi univerzalni ili je riječ o samo još jednoj vrsti nacionalizma, u ovom slučaju

⁴¹ Lapaš, Davorin, op.cit., str. 1725.

⁴² Marić, Silvana, *Terorizam kao globalni problem*, Medianali, Vol. 6 (2012), No. 11 str. 99.

⁴³ Milardović, Anđelko, *Globalizacija*, Panliber, Osijek; Zagreb; Split, 2001., str. 9.

američkog?⁴⁴ Pred medijima se stalno nalazi izazov pokušaja manipulacije i „propagandnog rata“ u kojem svaka strana naglašava opravdanost i pravednost svojih radnji.

Masovni mediji daju terorizmu globalni doseg, utječu na način na koji javnost percipira terorizam i opasnost od njega, utječu na političke odluke kojima se odgovara na terorizam, ali i na odnose koji su oblikovani nacionalnim i međunarodnim politikama. Ono što se dogodilo u SAD-u, Španjolskoj ili nekoj drugoj zemlji će istovremeno putem novih tehnologija (posebice Interneta) biti prikazano u cijelome svijetu, što za cilj imaju pripadnici i vođe terorističkih grupa.

Tu se opet vraćamo na primjer 11. rujna koji je, ne samo u SAD-u, već i u ostatku svijeta postao sinonimom za terorizam. Američki događaj i problem postao je putem medija problem cijeloga svijeta. Jednostavnim upisivanjem u pretraživač nalazimo pregršt članaka i snimaka koji prenose taj događaj, čak i više od desetljeća poslije, kao da se dogodio upravo tu, u susjedstvu i izravno je utjecao na nas. Američka tragedija postala je tragedijom svih nas.⁴⁵ Drugim riječima, terorizam upućen Americi kao da je upućen svima nama. Takvo nešto je pogrešno i za svaku osudu, ali ujedno kao da opravdava svaki sljedeći naš, točnije američki, terorizam prema njima. Protiv terorizma, posebice onog islamskog koji je postao sinonim za terorizam uopće, objavljen je globalni rat, dok neke druge vrste terorizma od strana vodećih svjetskih sila nailaze na toleranciju i odobravanje (npr. Amerika i Irak) iako se ne može osporiti kako ih koriste kao prikriveni oblik borbe za vlastite ciljeve.⁴⁶

. Terorističke tehnike su suvremene i on je sofisticiraniji od prethodnih oblika, ali nije promjenjiv u svojoj biti. Terorizam jest bio i ostao nasilje, ali nasilje koje se provodi s jasnim ciljem – usaditi strah u svijest ljudi na globalnoj razini. Strah koriste kao nasilje namijenjeno ne samo izravnim žrtvama, već svima koji pomoću medija poprate događaj. Klasični terorizam mogao se izraziti starim kineskim aforizmom: ubiti jednoga – uplašiti stotine. Poslije 11. rujna teroristi se vode novom idejom: ubiti tisuće – uplašiti milijarde. Iz toga proizlazi kako je stari terorizam bio trio terorista, žrtava i vlasti, dok novi terorizam poprima oblik kvarteta terorista, žrtava, vlasti i

⁴⁴Jameson, Fredric, *Globalizacija i politička strategija*, Polit. misao, Vol XXXVII, (2000.), br. 4, str. 91,

⁴⁵ Upisivanjem u tražilicu dobije se mnoštvo rezultata na hrvatskom jeziku, od izvještaja sa službenih obraćanja do plakata za filmove koji aludiraju na terorističke napade.

* http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=8173:obljetnica-u-sjeni-teorija-urote-tko-stoji-iza-napada&catid=5:svijet&Itemid=72

*<http://www.24sata.hr/svijet/koliko-se-u-10-godina-od-11-rujna-2001-promijenio-svijet-233982>

* <http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/Obama-o-tragediji-11-rujna-2001.-Nasa-srca-jos-uvijek-tuguju>

* <http://narod.hr/zanimljivosti/povucen-plakat-za-nindze-kornjace-zbog-aluzije-na-11-rujna/>

* <http://vijesti.hrt.hr/sjecanje-na-11-rujna-2001>

Datum zadnje posjete svih stranica: 4. lipnja 2017.

⁴⁶ Marić, Silvana, op.cit., str. 99.

masovnih medija.⁴⁷ Naposljetku, trebamo se pitati – postaje li terorizam veći globalni problem nego što je to bio ili je samo stvar percepcije na koju neizbježno utječe medijska eksponiranost teme? Drugim riječima, jesmo li doista u većoj opasnosti ili sada tek postajemo svjesniji svijeta oko sebe?

⁴⁷Jurušić, Jelena, Šapit, Marko, *Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija*, Politička misao, Vol. XLII, (2005.), br. 4, str. 118.

5. MEDIJI I ETIKA TERORISTIČKOG PUBLICITETA

Riječ medij potječe od latinske riječi *medius* koja znači srednji, onaj koji je između pa najjednostavnija definicija medija kaže da su oni posrednici putem kojih se prenosi komunikacija. Od 20. stoljeća dolazi do vrtoglavog razvoja sredstava priopćavanja, razvoja zbog kojeg su mediji postali paradigma našeg doba i jedno od najmoćnijih sredstava kojima čovjek raspolaze. Terorizam kao relevantna društvena tema ima svoje mjesto u medijima, a za njega se često veže pitanje etike danog mu publiciteta.

Francuski sociolog Michel Wievorka ističe kako su do početka 21. stoljeća postojale četiri vrste odnosa terorista i medija.⁴⁸ Krenimo od prvog, *potpune indiferentnosti*, u kojem teroristi ne žele zastrašiti nikoga osim svojih žrtava i nije im cilj stvaranje propagandnog puča. U ovom slučaju gotovo je i upitan status terorizma, jer nasilje bez namjere izazivanja straha ne moramo smatrati terorističkim nasiljem. Sljedeći odnos naziva se *relativna indiferentnost* koji podrazumijeva potpunu indiferentnost na pojavljivanje na naslovnica. Razlog nije apsolutna nezainteresiranost, već postojanje drugih kanala komunikacije za izražavanje svojih stajališta kao što su slobodan tisak, radio, pa čak i sveučilišta, crkve, džamije koje on naziva alternativnim medijima. Drugim riječima, medijska popraćenost nije od presudne važnosti budući da svoju poruku imaju kako prikazati svijetu, ali isto tako nije naodmet ukoliko do nje dođe. Nadalje, treći odnos medija i terorista je *medijski orijentirana strategija* prilikom koje teroristi ulažu napor na poticanje medija na akciju. Budući da imaju sve veća saznanja o djelovanju medija, nije problem manipulirati njima u željenom smjeru širenja prijetnje i straha. Posljednji, četvrti odnos terorizma i medija, Wievorka naziva *potpunim raskidom* iako smatra kako bi ga možda ipak bilo bolje zvati *prisiljavanjem medija*. Ovo uključuje gledanje medijskih radnika i organizacija kao prijetnje ili još radikalnije – neprijatelja.

Nažalost, u siječnju prošle godine bili smo svjedoci upravo ovakvom odnosu medija i terorista. Dva maskirana napadača izvršila su napad na redakciju kontroverznog satiričnog lista *Charlie Hebdo* u centru Pariza i pritom usmrtila 12 osoba, uključujući i dvoje policajaca koji su pokušali intervenirati. List je uvijek graničio s radikalizmom u svojem djelovanju, ali nije štedio čak ni u prošlosti kraljevsku obitelj stoga ne čudi što je na svojim stranicama dao prostora i proroku Muhamedu. Djevicu Mariju su prikazivali raširenih nogu, Papu s kondomom, časne sestre dok

⁴⁸ Ibidem, str. 117. – 118.

masturbiraju, ali onog trena kada su dirnuli u muslimanskog proroka – dirnuli su u osinje gnijezdo. Nije bitan način izazivanja, bitan je samo izbor mete kako bi se izazvala reakcija. Karikatura Muhameda objavljena je u nekoliko navrata kroz godine što je otežalo povezivanje napada s određenom terorističkom grupom zbog čega su se pojavljivala imena i s Al-Qaide i ISIL-a. U ovom slučaju točan identitet napadača nije od presudne uloge, bez sumnje je riječ o islamističkim ekstremistima koji su novinare i urednike vidjeli kao neprijatelje zbog uvrede vjere koja je glavni temelj njihovih pokreta. U rješavanju ovog slučaja nailazi se na još jedan problem koji uključuje medije. Naime, dvjema policajkama, novinaru i bivšem agentu francuske obavještajne službe sudit će se zbog toga što su na društvenim mrežama prerano objavili identitet braće Kouachi na sam dan napada na Charlie Hebdo, 7. siječnja 2015.⁴⁹ Na Facebooku i Twitteru objavljeni su podatci, fotografija, čak i preslika osobne iskaznice zbog čega je cijela antiteroristička akcija postala ugrožena. Ovaj primjer samo dokazuje kako mediji, u ovom slučaju konkretno društvene mreže uvijek pronađu svoj put do svake situacije koja se dogodi, čak kada ga sami niti ne traže. “Ono što nije objavljeno u medijima, nije se ni dogodilo”, uzrečica je koja se posljednjih godina zbog iznimne informacijske i medijske ekspanzije u svijetu često koristi. Toliko da nismo ni svjesni njezina značenja. Medijski terorizam uvukao se u našu svakodnevicu i u tom slučaju mediji nisu samo njegov sudionik nego i pozornica na kojoj se taj suvremeni terorizam odvija. Medijski terorizam također je nekako neprimjetno postao našom uobičajenom svakidašnjicom. Ali ne samo za javnost, nego i za medije koji nisu samo njegov sudionik, nego i pozornica na kojoj se takav suvremeni terorizam odvija. Suprotno funkciji koju moraju obnašati, mediji su postali oružje u rukama terorista i vlasti, masovno oružje koje ubija.⁵⁰

Ono što je sigurno – odnos medija i terorizma svakako je dvosmjerna ulica. Ne može se zaniijekati da je terorizam, iako se nije pokazao djelotvornim kao glavno oružje u rušenju vlada i prisvajanju političke moći, iznimno djelotvorno sredstvo za populariziranje političkih ciljeva i slanja prijetnji široj publici, osobito u otvorenim i pluralističkim društvima.⁵¹ Publicitet je hrana terorizma, daje mu snagu i omogućuje rast na globalnoj razini. Krivo je misliti kako mediji dijele njihove vrijednosti, oni jednostavno funkcioniraju na relaciji ponude i potražnje. Ovom temom bi se do beskrajna mogli baviti psiholozi kako bi pokušali otkriti što je to u ljudskoj psihi što tjera ljude na bolesnu znatiželju u tragičnim situacijama. Mediji su ovdje samo da ponude, tj. omoguće ono što se

⁴⁹NACIONAL: <http://www.nacional.hr/napad-na-charlie-hebdo-policajcima-i-novinaru-sudit-ce-se-jer-su-prerano-objavili-identitet-napadaca/>, datum zadnje posjete 05. Lipnja 2017.

⁵⁰ Jurišić, Jelena, Šapit, Marko, op.cit., str. 126.

⁵¹ Jurišić, Jelena, Šapit, Marko, op.cit., str. 117.

traži. No, prilikom njihovog djelovanja bitno je ne zanemariti etiku izvještavanja o čemu će biti više u nastavku.

5.1. Interakcija medijâ i terorizma

Terorističkim organizacijama, a samim time i terorizmu kao fenomenu, potreban je publicitet i u proces njihova pokušaja širenja straha neizbježno će biti uključen određeni komunikacijski kanal ili medij. U korištenju medija teroristi imaju četiri glavna cilja⁵²:

- 1) promicati djelo i stvoriti ekstremno snažan strah u ciljanim grupama;
- 2) mobilizirati širu podršku za svoj cilj među stanovništvom i međunarodnim javnim mnijenjem naglašavajući teme poput pravednosti svog cilja i neizbježnosti pobjede;
- 3) frustrirati i omesti reakciju vlasti i snaga sigurnosti, na primjer izjavljivanjem da su sve njihove praktične protuterorističke mjere po sebi tiranske i kontraproduktivne;
- 4) mobilizirati, potaknuti i povećati tijelo svojih stvarnih i potencijalnih pristaša i time povećati regrutiranje, prikupiti nova sredstva i potaknuti daljnje napade.

Moderna sredstva izvještavanja omogućuju realizaciju „terorističkih predstava“ i teatralizaciju nasilja.⁵³ Razvoj masovnih medija neosporno je utjecao na brzinu i lakoću širenja informacija kriznog komuniciranja u koje spadaju i teroristički napadi, međutim, terorističke su organizacije od davnina nalazile načina za eksponiranjem što svjedoči o potrebi i ovisnosti terorizma o komunikaciji u njezinom najobičnijem, sirovom značenju. Tako su se, recimo, u povijesnom pregledu terorizma spomenuti Asasini oslanjali na prepričavanja u džamijama i na tržnicama kako bi proširili vijesti o svojim napadima, a slične su metode širenja straha koristili i ruski i balkanski teroristi u 19. stoljeću.⁵⁴ No, bez sumnje, medij kao oružje najviše dobiva na važnosti u zadnjem desetljeću.

⁵²Jurišić, Jelena, Šapit, Marko, op.cit., str. 118.

⁵³Jean – Francois Gayraud, David Senat, *Terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 29.

⁵⁴Wilkinson, Paul, op. cit., str. 186.

Odnos medijâ i terorizma definira se kao interaktivni, simbiotski i ne čudi da se često osuđuje kao odnos međusobne koristi. Nova paradigma terorizma dijelom je posljedica razvoja informacijske tehnologije jer su terorističke organizacije prepoznale značaj masovnih medija za izvršenje svojih ciljeva.⁵⁵ Za početak, jedan od ciljeva teroristâ mora biti pojava na svjetski poznatim televizijskim postajama u najgledanijim vijestima ili emisijama, o njima se mora govoriti i slušati na najzvučnijim radijskim postajama i pisati u najčitanim novinama. Osim masovnog publiciteta, neosporno je da ovim načinima terorističke organizacije dobivaju i podršku i dokaz o legitimnosti svojih činova od strane sljedbenika. Za sve medije praćenje terorističkih akcija i stalno izvještavanje o terorističkim organizacijama i njihovim vođama dovodi do ostvarenja jednog od njihovih poslovnih ciljeva: povećanja gledanosti, čitanosti ili slušanosti koje je, između ostalog, bitno zbog povećanja izvora financiranja pomoću oglašivača. Zbog različitih pritisaka pred kojima se nalaze današnji mediji, od kojih je zasigurno najveći borba za opstankom na tržištu, ostvarenje tog cilja je razumljivo i upravo se tu ogleda simbioza medijâ i terorizma. Razvoj modernih medijskih tehnologija rezultirao je povećanjem potencijala publiciteta terorizma, a terorizam i nasilje teme su koje neosporno zanimaju publiku te razlog borbe svih medija za pokrivanje i „prvi prijenos“.

Jedna od dramatičnih ilustracija koje govore u prilog ovoj tvrdnji veže se uz masakr izraelskih sportaša od strane propalestinske terorističke organizacije Crni ruž na Olimpijadi u Münchenu 1972. godine. Pokušaj njihova spašavanja od strane njemačkih vojnih jedinica propao je kada se pokazalo da cijeli prizor pokušaja oslobođenja snimaju televizijske ekipe i da teroristi sve gledaju na televiziji.⁵⁶ U kasnijem obračunu zapadnonjemačke policije s teroristima, za vrijeme kojeg su njemačke vlasti obavijestile medije i javnost da su taoci uspješno oslobođeni, ubijena su petorica izraelskih sportaša. Za ovaj se događaj, koji slovi kao jedan od najozloglašnijih terorističkih napada u povijesti, procjenjuje da je na televiziji gledalo više od 500 milijuna ljudi diljem svijeta.

Interaktivni odnos medijâ i terorizma može se gledati i kroz korištenje propagandnih kanala od strane terorističkih organizacija koji općenito imaju vrlo malu naknadu, ali ipak imaju vitalnu funkciju održavanja ideološke militantnosti svojih članova i simpatizera, kao i širenja vlastitih ideja u ostalim grupama potencijalnih simpatizera.⁵⁷ Pred medijima se stalno nalazi izazov terorističkih pokušaja manipulacije i „propagandnog rata“ u kojem naglašavaju opravdanost i pravednost svojih

⁵⁵ Perešin, Anita, *Mass Media and Terrorism*, Medij. istraž. (god. 13, br. 1) 2007. (5-22), str. 21,

⁵⁶ Pettiford, Lloyd, Harding, David, op.cit., str. 91.

⁵⁷ Wilkinson, Paul, op. cit., str. 189.

radnji. Iako, kako je već više puta spomenuto, odnos medija i terorizma postaje predmetom istraživanja tek od naglog razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija početkom ovog stoljeća, tema je svakako bila aktualna još krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća. Naime, Carlos Marighella, vođa brazilskog revolucionarnog pokreta, napisao je još 1969. godine *Mini priručnik urbane gerile* koji postaje najpopularnija knjiga svih revolucionara. Još prije gotovo 50 godina u njoj se raspravljaju različiti načini iskorištavanja prednosti masovnih medija u terorističke svrhe. Tako govori kako je dovoljno samo jednom izvijestiti o određenoj akciji kako bi taj medij postao važnim alatom psihološkog rata, direktno ili indirektno.⁵⁸ Teror šokira, a upravo je šok ono što teroristi traže jer smatraju da jedino na taj način mogu iskomunicirati svoju poruku, a mediji su ti koji im omogućavaju da komunikacija dostigne globalnu razinu, maksimalni potencijal. U uvodu hrvatskog prijevoda *Mini priručnika urbane gerile* Pavle Kalinić piše kako će onaj koji bude pisao ovakvu vrstu priručnika za 21. stoljeće morati uzeti u obzir novu situaciju koja je bitno drukčija od tadašnje romantičarske. Ukoliko su se sva legalna sredstva pokazala nedovoljnima, kako je govorio Herbert Marcuse, ugnjeteni imaju pravo na otpor,⁵⁹ no danas se svaki oblik otpora gleda kroz naočale sa okvirom 11. rujna. Promijenili su se načini borbe, a promijenila se i dostupna tehnologija iz čega proizlazi kako bi gotovo bilo poželjno napisati priručnik nove generacije sa svime navedenim uključenim. Kalinić u predgovoru prijevoda *Mini priručnika urbane gerile* iznosi jednu ekstremnu ideju za koju će samo vrijeme pokazati koliko je točna ili netočna – krajnji cilj globalizacije je totalno i konačno uništenje planete Zemlje.⁶⁰

5.2. Medijsko eksponiranje terorizma kroz etičku prizmu

Gotovo je postalo normalno osuđivati medije da ne rade u službi općeg dobra, odnosno da su u potrazi isključivo za senzacionalističkim temama ili senzacionalistički prikazuju teme koje su potencijalno od značaja za širu javnost. Međutim, danas se više ne može samo novinare kriviti zbog takvog načina medijske komunikacije, pogotovo ako uzmemo u obzir da je ona usmjerena interesima publike. Na publici leži velika odgovornost za ono sa čime se u takvoj komunikaciji susrećemo: kakvo je društvo, takvi su i mediji. Etika kao istraživanje i promišljanje morala

⁵⁸ Perešin, Anita, op.cit., str. 7.

⁵⁹ Dragojević, Rade, *Gerilska građanska neoposlušnost*, Zarez VI/126, 25. ožujka 2.,4., str. 38.

⁶⁰ Wilkinson, Paul, op. cit., str. 189

neodvojiva je od kvalitetnog i profesionalnog novinarstva, no pretjerano medijsko eksponiranje terorizma često u svrhu zarade o tome ne promišlja.

Jedan od primjera pretjeranog terorističkog publiciteta i njezinih razornih posljedica medijsko je pokrivanje otmice leta 847 TWA iz Kaira u Rim, odnosno 39 američkih taoca odvedenih u Beirut. Tijekom 17 dana, koliko je otmica trajala, u ukupnoj medijskoj pokrivenosti taoci su dobili otprilike deset puta više pozornosti od terorista što je utjecalo na poistovjećivanje Amerikanaca s taocima. Zbog pritiska na izraelske vlasti, ali i američke vlasti (koje moraju pomoći svojim građanima) otmičari šijitskog Islamskog džihada osigurali su oslobođanje ne manje od 756 zatvorenih šijita u Izraelu. Kao što Alex Schmid s pravom zaključuje: „Pretjerano medijsko eksponiranje obitelji talaca i njihove boli tako je koristilo teroristima. Ishod – uspješan za taoce i teroriste – potkopao je deklariranu politiku američke administracije, „nema cjenkanja, nema ustupaka“ i vjerojatno povećao mogućnosti imitiranja od strane drugih terorista“.⁶¹

Pitanje etike i moralnosti veže se i uz medijsko ponašanje kojim je izravno bio ugrožen rad policije. Jedan od primjera takve neodgovornosti medija dogodio se 1988. godine za vrijeme otmice kuvajtskog aviona od strane Hezbollaha kada je izravno ugrožena operacija spašavanja talaca zbog nasrtljivosti međunarodnih medija koji su okružili avion koristeći infracrvenu opremu, tako da je i u mraku bilo nemoguće poduzeti akciju spašavanja bez odavanja njenog početka.⁶²

Iz navedenih (i brojnih drugih) primjera može se uvidjeti da pretjerano medijsko eksponiranje terorizma često završi s ostvarenjem njihovih ciljeva jer se vodi pogrešno. Mediji pri terorističkim napadima stvaraju osobne priče žrtvi, a pri tom i ekspresivnu, emotivnu pozadinu koja kod publike razvija suosjećanje. Moralnu reakciju imamo u slučaju žrtvi, no pitanje je koliku korist od stvaranja takve reakcije imaju mediji stoga medijsko izvještavanje o terorizmu neosporno zahtijeva etičko propitivanje.

5.3. Mediji i antiterorističke strategije

Mediji mogu i pozitivno i negativno utjecati na razrješenje terorističke situacije, što ovisi o prezentaciji slučaja te zahtjevima terorista, kao i odluci tijela kojem je upućena teroristička akcija. Od presudne je važnosti edukacija i izobrazba medijskih zaposlenika za izvještavanje o terorističkim napadima i nužna povezanost medija s policijom ili protuterorističkom organizacijom

⁶¹ Ibidem, str. 192. – 193.

⁶² Ibidem, str. 194.

kako ne bi došlo do krize u provođenju operacije. Na taj se način može izbjeći i opasnost od manipulacije te eksploatacije od strane terorističkih grupa.

Istinitim, točnim i odgovornim izvještavanjem mediji također pridonose u borbi protiv terorizma. Dajući širi kontekst terorističkog napada, navođenjem točnih razloga zbog kojih je do određene terorističke akcije došlo i ukazujući na okrutnost takvog nasilja mediji mogu pomoći kod razumijevanja javnosti o aktualnim događajima. Također, pri svom izvještavanju trebaju jasno odrediti radi li se o pretjeranoj reakciji i preuveličavanju koje vodi do manipulativnog promicanja straha. Teško je povući granicu i odrediti gdje prestaje ljudsko pravo slobode govora, a gdje počinje zaštita nacionalne sigurnosti i prava na život.

Konačno, karakteristika današnjih masovnih medija je otvorenost za diskusije o temi terorizma, njegovim implikacijama i protumjerama kako bi se što bolje shvatio ovaj kompleksan fenomen. A mediji koji visoko cijene demokratske slobode neprestano će podsjećati vlasti na njihove šire dužnosti kako bi se osiguralo da odgovor terorizmu bude u skladu s vladavinom zakona, poštivanjem temeljnih prava i zahtjevima socijalne pravde.⁶³

Na strateškom je planu medijski terorizam namijenjen izazivanju i stimulaciji kaosa, rušenju socijalne stabilnosti, jačanju atmosfere pesimizma i društvene napetosti, izazivanju sukoba u društvu, destabiliziranju funkcioniranja vlasti, izazivanju nepovjerenja stanovništva prema namjerama i djelovanju vlasti.⁶⁴ U vremenu u kojem živimo, terorizam je postao osnovni izvor informacija za sve svjetske medije. Svaki dan svjedoci smo mnogobrojnih novih napada, a na medijima je da odaberu koji su od njih *bitniji*. U ovom slučaju oni nikako nisu relevantno mjerilo važnosti događaja jer će prilikom odabira vijesti uvijek biti pristrani, prevagnut će senzacionalnost stoga ćemo danima slušati o ubojstvu 12 osoba u redakciji lista Charlie Hebdo, a možda se istovremeno negdje događa masovni pokolj koji će proći nezapaženo. Konkurencija na tržištu je ogromna stoga se svakodnevno odvija borba za gledatelje, čitatelje, slušatelje. Glavno oružje u toj borbi može biti jedino ekskluzivnost – prvi doći do novih podataka, ne nužno i provjerenih, samo kako bi se publiku zainteresiralo i privuklo da nastave pratiti tijekom događanja. No, razmislimo li malo shvatit ćemo da su mediji zapravo 'ubili' pojam ekskluzivnog. Ništa što se prikazuje u vijestima bilo kojeg medija nije ekskluzivno kada se ta ista vijest, uz neke nevažne varijacije, pojavljuje na minimalno još jednom mjestu u medijskom prostoru. Umjesto toga imamo privid posebnosti stvoren utapanjem u masovnosti standardizacije.

⁶³ Ibidem, str. 195.

Nažalost, kada je u pitanju izvještavanje o terorističkim napadima mediji ne prežu ni pred čim, čak niti pred objavljivanjem snimaka žrtava. Dapače, korak prednosti u utrci donose im upravo ovakvi materijali. No, što se dogodi kada slučaj postane previše blizak?

Prije nešto više od godinu dana hrvatski mediji našli su se pred izazovom jer je u jedan od ovih slučajeva o kojima redovno izvještavaju postao uključen i jedan hrvatski državljanin. Tomislav Salopek, radeći u Egiptu za francusku tvrtku CGG, otet je 22. srpnja 2015. godine iako se prva vijest o njegovoj otmici u medijima pojavila tek dva dana kasnije. Nakon 10 dana neznanja na internetu je objavljena snimka koja daje prve informacije o slučaju. Na snimci koju su džihadisti postavili na internet, Salopek kleči uz maskiranog muškarca s nožem ruci i čita s lista papira da će ga otmičari smaknuti u roku od 48 sati ako egipatska vlada ne oslobodi uhićene "muslimanke". Dodaje kako ima 30 godina, dolazi iz Hrvatske i oženjen je suprugom Natašom s kojom ima dvoje djece. Potvrđuje da su ga 22. srpnja oteli gerilci egipatskog ogranka IS-a "Pokrajina Sinaj" i da ga žele razmijeniti s muslimankama u egipatskim zatvorima.⁶⁵

Informacije o slučaju davale su se na kapaljku kako se ne bi ugrozila antiteroristička akcija i samim time naštetilo Salopeku i njegovim šansama za spas. Nakon prvotno danih 48 sati rok je produljen za još 48 sati, ali nažalost, 12. kolovoza na internetu je osvanula fotografija dekapitiranog tijela čija autentičnost nije mogla biti potvrđena i poruka - *ubojstvo hrvatskog taoca zbog sudjelovanja njegove zemlje u ratu protiv Islamske države, nakon što je istekao rok*. Uz fotografiju su stajali i naslovi iz arapskih medija "*Hrvatska potvrđuje potporu Egiptu u naporima u borbi protiv ekstremizma i terorizma*" i "*Hrvatska potvrđuje kontinuiranu potporu Kurdistanu*".⁶⁶

Od početka slučaja informacije su bile vrlo šture od strane otmičara, a samim time i od strane medija kako bi se što više smanjio eventualni negativni utjecaj na akciju spašavanja. Pri pokušaju otkrivanja krivaca stručnjaci su analizirali objavljenu snimku i usporedili je s ranijim egzekutorskim snimkama ISIL-a prilikom čega je uočena razlika. Naime, na svim snimkama koje je ISIL do sada objavio uz zarobljenika je stajao egzekutor maskiran od glave do pete u crnome, nalik na nindžu, dok je talac bio u novom narančastom kombinezonu identičnom onome koje nose zatvorenici u Guantanamu.⁶⁷ U ovom slučaju, kao što znamo, Tomislav Salopek bio je u blijedom radničkom kombinezonu, a otmičar u vojnoj maskirnoj uniformi što daje za zaključiti kako otmičari

⁶⁴ Jurišić, Jelena, Sapit, Marko, op.cit., str.120.

⁶⁵ DNEVNIK: <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/tomislav-salopek-kronologija-slucaja---396229.html>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁶⁶ NACIONAL: <http://www.nacional.hr/slucaj-salopek-islamska-drzava-se-ubojstvom-salopeka-osvetila-hrvatskoj/>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁶⁷ VEČERNJI LIST: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/dzihadisti-iz-libije-oteli-su-i-ubili-tomislava-salopeka-1019529>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

ipak pripadaju drugoj terorističkoj skupini. Ono što je zapravo dovelo do zabune zastava je ISIL-a na snimci za koju je moguće kako je bila postavljena upravo zbog navođenja na krivi trag. Također, pustinjski pijesak vidljiv na snimci odgovara libijskom području na kojem djeluje skupina Jamaat Ansar Al-Sunna koju se ipak povezuje s ISIL-om.

Možemo iz cijelog slučaja iščitati kako je cijela otmica možda bila samo igra kojom se Egipat htjelo diskreditirati kao sigurnu zemlju. Osim navedenih detalja iz snimke, ono što je posijalo sjeme sumnje je predugo čekanje za traženje otkupnine, a kasnije i objavljivanje videa sa zahtjevom oslobađanja muslimanskih žena bez ikakvog objavljivanja popisa imena budući da u tom razdoblju navodno uopće nije bilo ženskih pripadnica ISIL-a u egipatskim zatvorima.

Hrvatski mediji svakodnevno su izvještavali o slučaju Tomislava Salopeka, održavane su hitne konferencije, emitirane su izvanredne vijesti, naslovnice su bile prepune njegovog lika i imena. Ljudi su se na taj način dodatno emotivno povezivali sa žrtvom i njegovom obitelji više no inače jer je ovaj put bila riječ o nekom našem, muškarcu iz susjedstva. Nakon dugog razdoblja poistovjećivanja sa stranim žrtvama terorističkih napada i odbacivanja straha mišlju kako se to uvijek događa nekome drugome, narod Hrvatske shvatio je kako terorizam ne bira žrtve. Još jednom svijet je postao globalno selo.⁶⁸ Ne u onolikoj mjeri kada smo svi bili (ili nismo) Charlie⁶⁹, ali dovoljno da vijest prijeđe brojne granice. U tri tjedna koliko je otprilike prošlo od otmice do objave slike (kojoj nikada nije potvrđena autentičnost) smaknutog Tomislava Salopeka domaći mediji nisu zazirali od zadiranja u intimu obitelji i objavljivanja privatnih fotografija do "kampiranja" ispred obiteljske kuće i traženja izjava. Ukratko – cijela tragedija bila je rudnik zlata za povećanje čitanosti, gledanosti i slušanosti – do trenutka objave o smaknuću. Tada su se hrvatski mediji odlučili ujediniti u odluci kako je potrebno iskazati poštovanje obitelji Salopek i ne objavljivati fotografije, kao ni snimku smaknuća, a uputili su apel i građanima da slijede njihov primjer i ne daju medijski prostor terorističkim sadržajima.

Novinarska etika selektivne je prirode i vrlo subjektivno odlučuje kada će se i gdje pojaviti. Posebno je zanimljivo od strane medija čuti gore navedeni apel, a isti ti mediji su, uz nasilje, glavno oružje terorizma. U srpnju prošle godine, godinu dana nakon slučaja Tomislava Salopeka, u Nici se dogodila tragedija prilikom koje je poginulo više od 80 osoba među kojima je bilo i djece. Svi domaći mediji izvijestili su o ovom slučaju i u svoje članke uključili fotografije mjesta napada na

⁶⁸ Globalno selo – pojam koji koristi Marshall McLuhan kada govori o modernom 'umreženom' svijetu. Zahvaljujući tehnologiji svijet postaje povezan do te mjere da je zapravo postao selo, globalno selo.

⁶⁹ *Je suis Charlie* – nakon napada na redakciju lista Charlie Hebdo slogan *Je suis Charlie* postaje simbolom podrške slobodi govora i slobodi medijskog izražavanja. S druge strane, oni koji su u njihovom radu vidjeli govor mržnje, a ne slobodu medija, više su bili pobornici slogana *Je ne suis pas Charlie*.

kojima se vide brojna tijela prekrivena bijelim plahtama, a dan kasnije u javnosti je čak osvanula i video snimka napada. Snimka je uskoro uklonjena zbog kršenja pravila objavljivanja na Youtubeu, ali prije uklanjanja uspjela se pojaviti u vijestima na portalima.⁷⁰

5.4. Kako ograničiti poruke terorističkog sadržaja?

Mediji se često nalaze na testu iz etičkih načela, posebice kada je u pitanju izvještavanje o osjetljivim temama vezanim uz događaje unutar granica. Naposljetku, kako uopće izvještavati o terorizmu? Na Prvom svjetskom kongresu novinskih agencija *Information Challenge XXI* održanom u Moskvi 2004. godine ruski je predsjednik Putin naglasio kako nikada ne trebamo zaboraviti da teroristi cinično koriste mogućnosti pružene od strane medija, ali i demokracije, kako bi povećali psihološki i informacijski pritisak na javnost za vrijeme kriza i drugih terorističkih akcija. Cilj im je uništenje slobode tiska i demokratskih institucija.⁷¹ Tako su za vrijeme terorističkog napada u Belgiji prilikom kojeg su u tri eksplozije smrtni stradali deseci osoba koristili društvene mreže kako bi dodatno povećali prouzročenu štetu. Naime, džihadisti su na Twitteru objavili niz poruka naporedno nakon eksplozija o navodnim bombama na još više lokacija koje će svakog trena biti aktivirane. Panika je nastala na kolodvorima, trgovima i svim većim točkama okupljanja ljudi, a kaos je nastao i kod zbrinjavanja ranjenih jer su objave na Twitteru također poručivale kako je više postavljenih bombi i u bolnicama te se mole svi da ozlijeđene ne dovoze ni u kojem slučaju. Srećom, vrlo brzo je javnost bila upozorena kako je riječ o lažnim uzbunama koje su vjerojatno bile unaprijed pripremljene.

Kada je riječ o društvenim mrežama, malo se toga može napraviti preventivno jer svatko na svojem profilu ima pravo objavljivati što želi sve dok time ne krši pravila. Kada do navedenoga dođe, pružatelj usluge ima mogućnost uskraćivanja pristupa profilu i brisanje istoga, a 'mali ljudi' mogu pomoći prijavljivanjem neprimjerenih sadržaja i profila. Jedan od najinteresantnijih trendova u korištenju novih tehnologija u terorističke svrhe je rastuća upotreba novih društvenih medija od strane ekstremista i terorističkih mreža. Postoje dokazi o tome da džihadisti sada prihvaćaju ovaj pristup kao dio formalne i identificirajuće strategije, a postoje i primjeri mrežnih stranica koje

⁷⁰ NET: <http://net.hr/danas/svijet/uznemirujuci-video-objavljena-nova-snimka-napada-u-nici-zabiljezen-trenutak-u-kojem-je-terorist-kamionom-poceo-gaziti-ljude/>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁷¹ Perešin, Anita, op.cit., str. 14.

pružaju detaljna uputstva teroristima i njihovim pristalicama o tome kako koristiti Facebook i YouTube za ove namjene.⁷²

No, kada je riječ o medijima kao što su televizija i internet, neodgovorno i neprofesionalno medijsko ponašanje može se neutralizirati dobro promišljenim pristupom i na taj način postati oružje protiv terorizma. Mediji trebaju informirati ne zauzimajući nijednu stranu u sukobu, biti nepristrani i uravnoteženi što u teoriji zvuči jednostavno, ali praksa je puno složenija.⁷³

U demokratskim društvima medijske reakcije na terorizam imaju nekoliko opcija. Prva je politika *laissez-faire* koja podrazumijeva da ne treba poduzimati nikakve posebne mjere u pogledu medijskog pokrivanja terorizma. Zatim imamo mogućnost *cenzure ili zakonske regulacije*. U borbi protiv terorizma neke su zemlje pokušale teroristima uskratiti izravan pristup medijima, no na taj način se u ime borbe protiv terorizma žrtvuje sloboda medija.⁷⁴ Jedan primjer, pomalo neobičan, imamo i iz 2014. godine kada je splitski Županijski sud izrekao Damiru Mamiću, samoprozvanom Komandiru Šamilu, zabranu pristupa internetu nakon što je na svom Facebook profilu i Youtube kanalu objavio video u kojem se *drugaricama i drugovima, članovima grupe, obraća povodom akcije pokreta otpora*.⁷⁵ Iako je vrlo vjerojatno bila riječ samo o šali i načinu skupljanja *lajkova*, sudac Zoran Kežić u obrazloženju presude rekao je da je u pitanju *'društveno vrlo opasno kazneno djelo, direktno uznemiruje javnost i prijeti poretku, a zna se što je gerila i partizanski odredi, što znači takvo postupanje i kakvu bezobzirnost nosi*.⁷⁶ Izrečenu kaznu zabrane pristupa internetu trebala bi provoditi Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije (HAKOM). Pitanje je – kako uopće provjeriti provodi li se kazna u djelo ili ne? HAKOM je obavezan poslati obavijest svim operaterima o zabrani sklapanja novog ugovora ili o obavezi raskida istoga ukoliko već postoji, ali u svakom drugom pogledu ova kazna može biti samo mrtvo slovo na papiru. U doba kada gradovi imaju svoje hotspot točke, svaki kafić posjeduje wireless mrežu, a prepaid karticu možete kupiti u svakom dućanu ili na svakoj trafici bez provjere identiteta informatički stručnjak Zoran Matić iz splitske tvrtke “Enel” potvrđuje da je pristup internetu nemoguće zabraniti.⁷⁷ Zbog čega je uopće izrečena ovakva vrsta kazne? Članak 75. Kaznenog zakona donosi kako će *sigurnosnu mjeru zabrane pristupa internetu sud izreći počinitelju koji je kazneno djelo počinio putem interneta ako*

⁷² Prodan, Tonči, *Internet, terorizam, protuterizam*, National security and the future, Vol. 16, No. 1, 2015. str. 107.

⁷³ Jurišić, Jelena, Sapit, Marko, op.cit., str. 122

⁷⁴ Ibidem

⁷⁵ JUTARNJI: <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/osuden-je-komandir-samil-sudac-ga-nije-htio-poslati-u-zatvor-okanite-se-gluposti-samile/988445/> datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ Slobodna Dalmacija: <http://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/191118/informaticki-strucnjaci-teroristima-s-interneta-soli-na-rep> datum zadnje posjete 05. Lipnja 2017.

*postoji opasnost da će zloporabom interneta ponovno počiniti kazneno djelo.*⁷⁸ Budući da je nemoguće nadgledati provođenje kazne, u ovom i sličnim slučajevima optuženima je bitno samo biti neuhvaćeni prilikom kršenja iste.

Treća opcija medijske politike pristup je koji zagovaraju odgovornije medijske organizacije, takozvano *dobrovoljno suzdržavanje* kojim se pokušavaju izbjeći opasnosti eksploatacije i manipulacije.⁷⁹ U provedbi ove politike brojne medijske organizacije zapošljavaju stručne savjetnike za krizne situacije kako bi se izbjegla eventualna šteta prilikom izvještavanja. Nažalost, ovakav pristup ne isključuje izravne prijenose s mjesta događaja, dobivanje publiciteta i izvještavanje o možebitnim naredbama ili akcijama za koje se može pretpostaviti da su namijenjene utjecanju na izvještavanje ili njegovu zabranu.⁸⁰

Pitanje medija oduvijek je bilo siva zona zakona i etike jer svaka zabrana dovodi u pitanje pravo na slobodu medija i izvještavanja, kao i pravo ljudi na pristup informacijama. Informacije mogu dobiti u svim oblicima masovnih medija, ali kada govorimo o njima prva asocijacija uvijek su internet ili televizija kao najzastupljeniji, no što je s filmom? U sljedećem poglavlju bit će riječi o filmu kao masovnom mediju i njegovoj upotrebi u propagandnom ratu.

⁷⁸ Zakon: <http://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁷⁹ Jurišić, Jelena, Sapit, Marko, op.cit., str 123

⁸⁰ Ibidem

6. NOVI TERORIZAM INFORMACIJSKOG DOBA

Kada danas govorimo o terorizmu, slobodno možemo reći da govorimo o novom terorizmu. On, bez sumnje, predstavlja jedan od najvećih sigurnosnih problema današnjice. Kao što se već ranije spominjalo u radu, nemoguće ga je u potpunosti definirati, ali moguće je nešto više reći o njegovoj organizaciji i načinu djelovanja. Raniji terorizam težio je konkretnim, razumljivim te barem načelno ostvarivim ciljevima, dok novi terorizam ide za obuhvatnim, maglovitim ciljevima koji se nikada ne mogu postići.⁸¹

Novi terorizam je po svojoj rasprostranjenosti organizacije i djelovanja globalan, a po načinu organiziranja decentraliziran. Ima puno ambicioznije ciljeve, koristi nove strategije, doktrine i taktike i povećano je smrtonosan.⁸² Razvojem informacijskih tehnologija masovni mediji počinju zauzimati jednu od glavnih uloga prilikom osmišljavanja strategije i taktike napada. Upravo taj nagli rast i razvoj tehnike donosi nove oblike, sredstva i metode otvorenih i prikrivenih ubojstava, iz blizine (bombaši samoubojice) ili sa distance (daljinski aktivirane bombe, primjerice telefonskim pozivom). S jedne strane taj rastući tehnološki napredak usavršava sustave sigurnosti, dok s druge strane infrastruktura kojom se dnevno služimo, od energije do prijevoza i opskrbe vodom, postala vrlo složena i tako povezana da se njezina osjetljivost povećava geometrijskom progresijom.⁸³

Zašto suvremeni, tj. novi terorizam? Terorizam se počinje koristiti nekonvencionalnim metodama, a to u uvelike omogućavaju veća dostupnost informacija, bolja uvezanost ljudi kroz komunikaciju preko raznih medija i brzi tehnološki napredak. Također, ne možemo zanemariti niti povećanje industrije naoružanja, ali naglasak u ovome radu ipak stoji na razvoju informacijskih tehnologija. Zbog toga možemo reći kako je informacija postala oružje novoga doba koje može stvoriti mnogo više negativnih posljedica od konvencionalnih vrsta naoružanja.⁸⁴

Ne smijemo zaboraviti kako je terorizam uvijek bio i ostat će nasilje s transparentnim ciljem sisanja straha, razlika se javlja jedino u načinu na koji to postiže. Nikada to nije riječ o nepromišljenim akcijama pojedinaca, iza svakog čina stoji dobro razrađena taktika organizacije. U ovom poglavlju prikazat ćemo organizacijske oblike novih terorističkih organizacija uvjetovanih razvojem informacijske tehnologije, a na primjeru najpoznatije terorističke organizacije Al-Qaide možemo vidjeti gotovo savršenu organizacijsku strukturu i kakvo mjesto u njoj zauzimaju mediji.

⁸¹ Primorac, Igor, *Suvremeni terorizam kao filozofska tema*, Polemos 10 (2007.) 1: 11-26, str. 12.

⁸² Pastor, Periša, Ivona – *Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija*, Polemos 15 (2012.) 2, str. 140.

6.1. Nova organizacijska struktura

Kada govorimo o terorističkim organizacijama, mrežni elementi su značajno utjecali na uobičajenu hijerarhijsku strukturu. Usporedno sa strukturnim elementima organizacije mijenja se i karakter sukoba koji sve više ovisi o informacijskim i komunikacijskim mogućnostima, a odlučujući čimbenik rješavanja sukoba postaje znanje, odnosno posjedovanje kvalitetnih informacija.⁸⁵ Stari terorizam, nazovimo ga tako, imao je glavnu značajku prostorne ograničenosti što nikako nije slučaj s novim terorizmom, ali ono što im je zajedničko svakako su specifični načini upravljanja što ćemo vidjeti u nastavku.

Organizacija je kolektivitet s relativno ustanovljivom granicom, normativnim poretkom (pravila), razinama autoriteta (hijerarhija), komunikacijskim sustavima i koordinirajućim sustavom članstva (procedure). Pogledamo li strukturu terorističke organizacije vidjet ćemo kako se ona gotovo ni po čemu ne razlikuje od bilo koje druge organizacije. Ona je jasno definirana s priznatim vođom na položaju formalnog autoriteta s kolektivnim ciljem koji svi članovi ostvaruju kao cjelina.⁸⁶ Ivona Pastor Periša u svom se radu bavi oblicima organizacije terorističkih organizacija te ističe kako su terorističke organizacije pojava koja spada u kategoriju ireducibilne složenosti i dvosmislenosti što čini njenu analizu malo težom za načiniti. Jedan od faktora koji čine organizaciju svakako je i tehnologija, preciznije tehnička opremljenost. Pitanje koje se postavlja – dovodi li razvoj tehnologije do decentralizacije unutar terorističkih organizacija?

Krenemo li od samog naziva novog terorizma kao mrežnog terorizma već nam se tu nameće odgovor kako je jedno od njegovih obilježja nehijerarhijski oblik. Iz perspektive političkih znanosti, osnovno obilježje mreža je njihova nehijerarhijska priroda dok velike formalne organizacije obično pokazuju barem neke hijerarhijske značajke. Mreža je po definiciji obezglavljena⁸⁷ i organizacija unutar nje nije formalna već je neravnomjerno raspoređena. Kada su u pitanju terorističke skupine možemo razmatrati četiri strukturna oblika što prikazuje sljedeći grafikon.

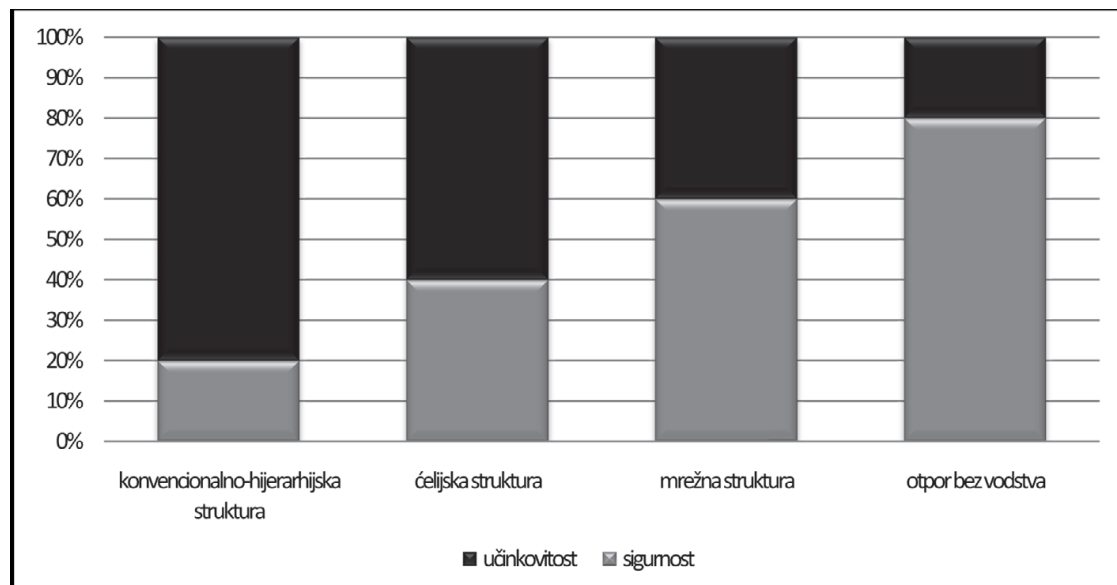
⁸³ Novalić, Fahrudin, op.cit., str. 636.

⁸⁴ Marić, Silvana, op.cit., str. 93

⁸⁵ Pastor, Periša, Ivona, op.cit. str. 139..

⁸⁶ Ibidem, str. 142

⁸⁷ Ibidem

Slika 1. Razine sigurnosti i učinkovitosti strukturnih oblika terorističkih organizacija⁸⁸

Potrebno je definirati navedene organizacijske oblike kako bi nam postalo jasnije kakvu točno ulogu tehnologija ima u njihovom funkcioniranju.

Najučinkovitija je *konvencionalno-hijerarhijska struktura* unutar koje se informacije lako prenose i na taj način omogućeno je uspješno provođenje strategije. Ono što je potencijalno opasno prema nekim stručnjacima je njena upotreba protiv države, posebice u doba elektroničkih medija. Ugrozi li se njeno vodstvo na bilo koji način (primjerice uhićenje zapovjednika), cijeloj organizaciji prijete mogućnost raspada.

Nešto sigurnija je *ćelijska struktura* koja sadrži mrežu unutar hijerarhije, što u praksi znači kako svaka ćelija ima jednog člana koji uspostavlja kontakt s vrhovnim zapovjedništvom, a često nema nikakvog kontakta s drugim ćelijama. Prilikom eventualnog pada, svaki član može otkriti jedino informacije o svojoj ćeliji, no ukoliko postane ugrožen vrh organizacije – ugroženi su svi.

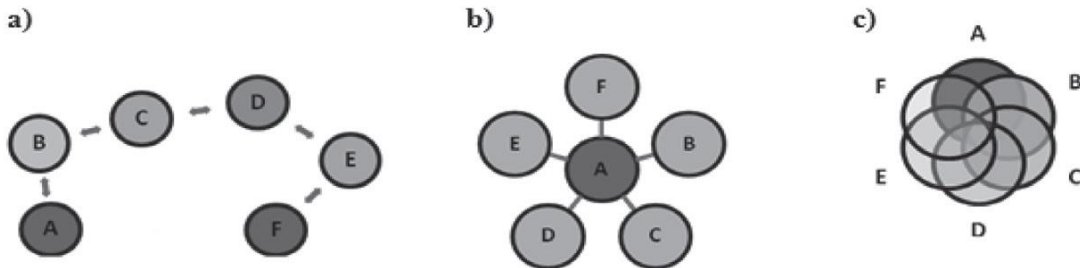
Kada govorimo o *mrežnoj strukturi* William M. Evan navodi tri osnovna mrežna oblika organizacijske strukture⁸⁹, a to su:

- *lančana mreža* – komunikacija se odvija preko posrednika prilikom čega mora proći kroz sve dijelove/kontakte (na primjer, krijumčarski lanac)

⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Ibidem, str. 143. – 144.

- *zvjezdasta mreža* – komunikacija se odvija preko središnjeg čvora (na primjer, kartel gdje su sudionici vezani za središte)
- *svekanalna mreža* – suradnička mreža više međusobno povezanih manjih grupa (na primjer mreža militantnih grupa)

Slika 2. Osnovi mrežni organizacijski oblici ⁹⁰

Ono što ih obilježava decentralizacija je odlučivanja prilikom koje svaka ćelija može preuzeti inicijativu, a upravo to ih čini daleko sigurnijima od prethodnih oblika strukture. Dakako, njihova učinkovitost je izrazito niska čemu su razlog poteškoće u obavještanju svih članova o eventualnim promjenama.

Najneučinkovitija, ali i najsigurnija struktura bez sumnje je *otpor bez vodstva*. Unutar njega ne postoji kontakt između ćelija i vrhovnog zapovjedništva organizacije. Gledamo li iz perspektive antiterorističkih snaga, ovo je najproblematičniji oblik jer su informacije o povezanosti članova minimalne, gotovo nepostojeće. Ono što im pogoduje, kao i prethodnom mrežnom obliku organizacije, razvoj je informacijske tehnologije.

Kako točno razvoj tehnologije utječe na prethodno napisano? Ekstremističke grupe koriste se svim mogućnostima koje im moderna tehnologija pruža, između ostalog i društvenim mrežama. Početkom godine, primjerice, teroristička skupina Al-Shabaab objavila je regrutacijski video koji SAD karakterizira kao zemlju radikalnih nepravdi i rasizma pritom se referirajući na republikanskog predsjedničkog kandidata Donalda Trumpa i njegov poziv na isključivu zabranu ulaska u zemlju svim muslimanima. Video je objavljen na Twitter profilu jedne od islamističkih organizacija, a u svojih 50-ak minuta navodi kako će muslimani u SAD-u imati dvije opcije – napustiti zemlju i pronaći dom u nekoj islamskoj državi ili ostati ondje i boriti se protiv Zapada. Ovaj video lako je

⁹⁰ Ibidem, str. 144.

mogao postati povod izvršenju atentata na predsjedničkog kandidata. Kod ovakvog oblika komunikacije ne postoji nikakva vrsta kontrole jer je nemoguće znati tko će pogledati video i počiniti eventualni teroristički napad.⁹¹ Kako nije riječ o nečemu nemogućem potvrđuje primjer iz 2010. godine kada je britanska državljanka Rashonara Choudhry nadahnutu ekstremističkim video snimkama pokušala ubiti parlamentarnog zastupnika Stephena Timmsa zbog njegovog podržavanja rata u Iraku.⁹²

Vratimo li se na početak poglavlja još ćemo jednom vidjeti kako je analiza organizacijske strukture terorističke organizacije iznimno kompleksna i gotovo nemoguća za detaljno razraditi. Teško je staviti okvire i jasno definirati organizaciju kao isključivo mrežnu ili hijerarhijsku. Razlog tome može biti i nastanak novih hibridnih oblika koji istovremeno sadrže i hijerarhijske i mrežne elemente. Jedan od njih je i Al-Qaida o čijoj strukturi će biti više u nastavku.

6.1.1. Organizacijska struktura Al-Qaide

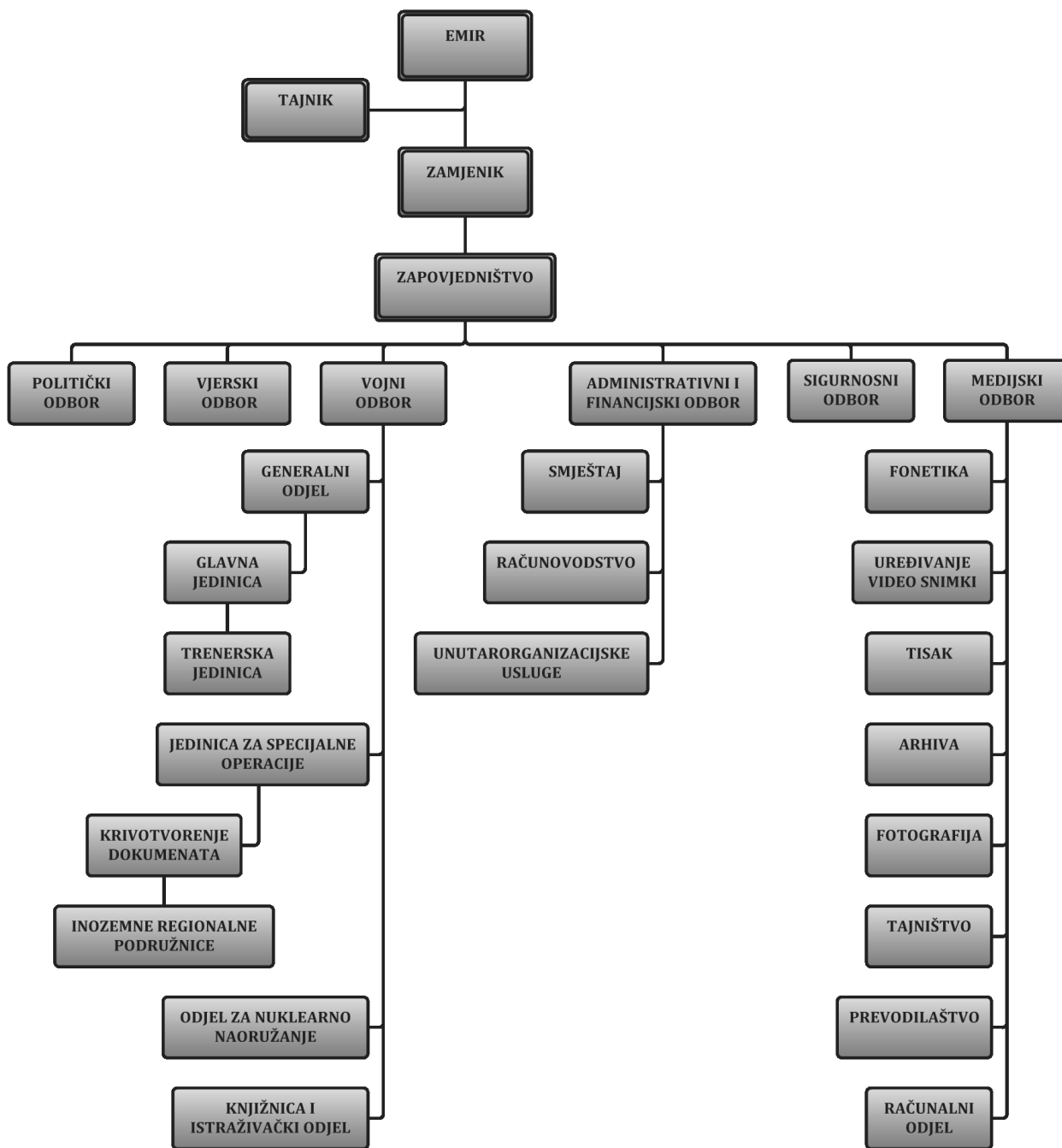
Odmah na početku potrebno je istaknuti kako je Al-Qaida, iako nazivana organizacijom, u stvarnosti dio mnogo veće mreže. Počela je kao organizacija, ali evoluirala je do statusa mreže koja doseže globalnu razinu. Od borbe protiv sovjetske okupacije u Afganistanu osamdesetih godina prošlog stoljeća prerasla je u snagu koja želi stvoriti panislamsku državu i radi na potkopavanju ili svrgavanju zapadnih i ostalih tzv. neislamskih interesa.⁹³ Ono što je nekoć bilo poznato kao Al-Qaida, danas je samo središnja organizacija puno veće mreže i dosega djelovanja.

U sljedećem tabličnom prikazu najlakše možemo prikazati njenu kompleksnu organizacijsku strukturu koja se sastoji od svih elemenata potrebnih za gotovo besprijekorno funkcioniranje organizacije kao takve.

⁹¹ CNN: <http://edition.cnn.com/2016/01/02/middleeast/al-shabaab-video-trump/>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁹² DAILY MAIL: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1327096/Roshonara-Choudhry-brainwashed-Al-Qaeda-stabbing-MP-Stephen-Timms.html>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

⁹³ Pastor, Periša, Ivona, op.cit, str. 145.

Slika 3. Organizacijska struktura Al-Qaide ⁹⁴

Iz priloženog je jasno kako je medijski odbor jedan od šest odbora koji čine organizacijsku strukturu Al-Qaide. Njegova aktivnost usmjerena je na širenje džihadističke ideologije, a sastoji se od

⁹⁴ Ibidem, str. 147.

nekoliko jedinica kao što su računalni odjel, odjel za uređenje fotografija, video snimki te odjeli za prijevode, tisak, tajništvo i arhivu.

Prije napada na blizance 2001. godine vjerovalo se kako je Al-Qaida ograničena samo na područje Afganistana i još neznatan broj lokacija, ali danas je ona proširena na više desetaka država što joj je u velikoj mjeri omogućio razvoj masovnih medija. Njena organizacijska struktura ide od razine ćelija sve do brigada, dok terorističke akcije u pravilu izvode manje operativne postrojbe ili čak i pojedinci (bombaši samoubojice). Pritom je organizaciji od velike važnosti uska povezanost sa svim svojim ograncima, ali također i drugim terorističkim organizacijama. Iako se sastoji od niza manjih skupina integriranih u jedinstvenu mrežu, svejedno zadržava i oblik hijerarhije imamo li u vidu njene vođe, makar i u nekonvencionalnom smislu.

6.2. Evolucija terorizma u informacijskom dobu

Da zaključimo ovo poglavlje, bitno je sumirati značajke novog terorizma, a njihov pregled sažeto donosi Božidar Javorović.⁹⁵ Prva je, svakako, *globalizacija*. Terorizam može zahvatiti bilo koje mjesto na kugli zemaljskoj, ali njegove posljedice postaju globalne. Suvremeni terorizam prijetnja je cijelom svijetu, čovječanstvu, materijalnim dobrima i vrijednostima ljudske zajednice pa se samim time globalizira i strah od terorizma. Zatim možemo govoriti o univerzalizaciji i djelovanju logikom '*cilj opravdava sredstvo*'. Ono se očituje u ciljevima, sredstvima i metodama, s obzirom na to da ne postoje ograničenja te će se odabrati i uporabiti sve ono što same terorističke organizacije ocijene korisnim. Nadalje, bitni su *veliki učinak i teške posljedice*. Teroristi odabiru objekte čije će razaranje izazvati teške posljedice i ostvariti veliki učinak s globalnim odjekom. Posljedično tome, jedna od karakteristika je *stradavanje nevinih ljudi*. Kako bi sve ovo postalo ostvarivo, nužno je *prilagođavanje promjenama i novim uvjetima*. Terorističke organizacije neprekidno usklađuju svoja djelovanja sa suvremenim procesima, točnije dostignućima u znanosti i tehnici, a posebno komunikacijskim tehnologijama koje im olakšavaju povezivanje s drugim organizacijama radi lakšeg osposobljavanja i provođenja akcija.⁹⁶

⁹⁵ Perešin, Anita, *Paradigma novog terorizma informacijskog doba*, Politička misao, Vol. XLIV, (2007.), br. 2, str. 96.

⁹⁶ Ibidem

Informacijsko – tehnologijska revolucija 'umrežila' je terorističke organizacije koje čine odmak od uobičajenih hijerarhijskih struktura, ali i sve više koriste prednosti modernih tehnologija. Najaktivnije su upravo one organizacije koje su pustile da novi napredak uzme zamah i u njihovim sferama, jedna od njih svakako je Al-Qaida. Posljednjih godina internet je postao ključno sredstvo indoktrinacije i osposobljavanja potencijalnih terorista. Budući da je riječ o očito tehnologijski pismenim osobama, nije pogrešno zaključiti kako će u budućnosti terorističke organizacije biti još više umrežene. Internet je sveprisutan i omogućava širenje propagande i regrutiranje, kao i međusobnu komunikaciju organizacije sa svojim ograncima, ali i organizacija međusobno bez straha od otkrivanja identiteta jer anonimnost je puno lakše održati na mreži.

U kratkom istraživanju provedenom na uzorku od 100 ljudi u dobi između 18 i 45 godina na pitanje kako oni percipiraju terorista čak 78 odgovorilo je – bombaš samoubojica.⁹⁷ Slika koju ljudi stvaraju na osnovu informacija koje im se pružaju svakim danom postaje sve manje točna. Zamislimo li terorističku organizaciju kao banku jasnije je vidjeti njenu bit. Upitamo li ljude tko im prvi padne na pamet pri spomenu banke, odgovor će vjerojatno biti službenici na šalterima. Ista stvar je s terorističkim organizacijama, bombaši samoubojice u ovom su slučaju samo vidljivo sredstvo radnje kao što su to u bankama djelatnici na šalteru. Iza njih krije se daleko veći broj ljudi koji zasluženi za upravljanje igrom. Kako ističe Baudrillard, *samoubilački terorizam bio je terorizam siromašnih, ovo je terorizam bogatih i upravo nas to posebno plaši.*⁹⁸ Jessica Stern u svojoj knjizi *Terorizam u ime Boga – zašto ubijaju vjerski militanti* donosi profil bombaša samoubojice.

*'Mlad je, često tinejdžer. Mentalno je nezreo. Pod pritiskom je da se zaposli. Ne može pronaći posao. Nema izbora, a nema ni mreže socijalne sigurnosti koja bi mu pomogla.(...) Nema djevojku ili zaručnicu. U slobodne dane nema novaca da bi otišao u diskoteku i udvarao se djevojkama. Nema načina da bilo kako uživa u životu. Život nema značenja, osim patnje. Brak nije mogućnost – to je skupo i ne bi se mogao brinuti ni za vlastitu obitelj. Osjeća da je izgubio sve.'*⁹⁹

Na početku rada spominjali smo pristupe u proučavanju terorizma i istaknuli kako se psihološki pristup bavi pitanjem pojedinca, njegovom regrutacijom, njegovim osobnostima, stavovima i motivacijom. Ovaj pristup itekako znaju iskoristiti terorističke organizacije prilikom snimanja regrutacijskih videa – iskorištavaju beznađe, otuđenost i očaj nudeći im smisao. Stoga ne

⁹⁷ Blic-anкета provedena je u razdoblju od 15. do 17. srpnja na području Splitsko-dalmatinske županije nasumičnim odabirom ispitanika prilikom čega je jedini preduvjet bila starost.

⁹⁸ Novalić, Fahrudin, op.cit., str. 644.

čudi kako je glavni motiv bombaša samoubojica nagrada herojstva, nagrada statusom rajskog stanovnika; paketom rajskog, emocionalnog, materijalnog i duhovnog obilja.¹⁰⁰ Naravno, ovo nikako ne može biti jedini razlog zbog kojeg se oni odlučuju na pristup ekstremističkim organizacijama.

Terorističke organizacije mnogo ulažu u regrutaciju mladih ljudi koji su odlični s tehnologijom jer je to od presudne važnosti za njihovo djelovanje. Potrebni su im ljudi koji će im osigurati anonimnost do one mjere koju žele, netko tko će kodirati poruke i mijenjati adrese kako bi ih bilo teško pratiti i prikupljati sredstva, a na taj način govorimo o *e-jihadu* i *google-terroristima*.¹⁰¹ S ovakvim razvojem nije apsurdno pomisliti kako će se u budućnosti ratovi premjestiti s ulice na mrežu te nam glavna prijetnja neće biti bombaši samoubojice već hakeri i njihove sabotaze, krađe podataka, uništavanje ili manipulacija sustava, nekonvencionalno oružje postat će veća prijetnja od vidljivog.

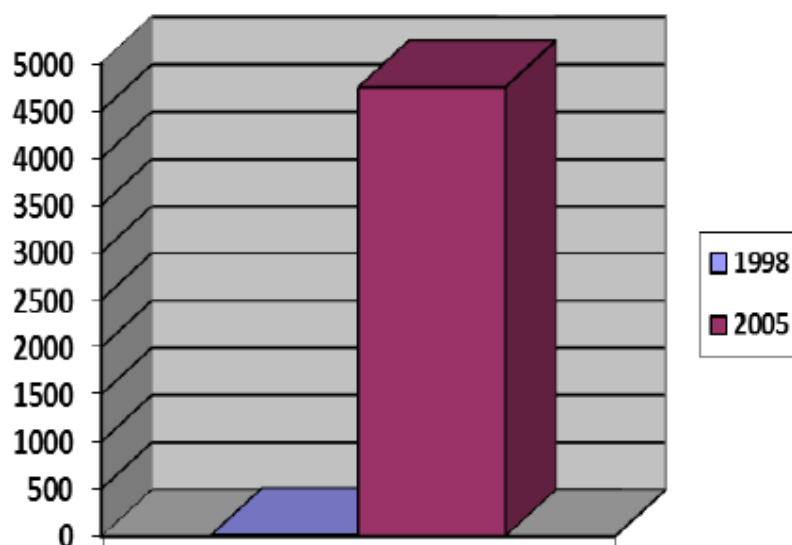
Već sada imamo ekstremističke internetske stranice čiji je cilj zaposliti i radikalizirati pojedince putem videa i ideoloških izjava zbog čega djeluju kao virtualni kampovi za obuku. Na njima je moguće dobiti detaljne upute i savjete o tome kako se pripremiti i planirati, a naposljetku i izvršiti napade.¹⁰²

⁹⁹ Novalić, Fahrudin, op.cit., str. 646.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 647.

¹⁰¹ Pastor, Periša, Ivona, op.cit., str. 151

¹⁰² Pastor, Periša, str. 149.

Slika 4. Broj džihadističkih mrežnih stranica ¹⁰³

Prije pojave interneta pojedinci naklonjeni radikalizmu teže su dolazili do istomišljenika u svakodnevnom životu, a na mreži je to značajno olakšano. Ukoliko posjedujete potrebno poznavanje tehnologije, možete stupiti u kontakt s ljudima do kojih inače ne bi mogli doći primjerice zbog fizičke barijere. Internet uklanja prostorne i vremenske granice, a sve iz statusa izoliranosti i anonimnosti.

Za uspješno izvršenje terorističkih napada ključna je dobra izobrazba, a u nju je uključeno i osposobljavanje za korištenje medijske pozornosti. Dok se s jedne strane informacije unutar same organizacije distribuiraju po principu *need to know*, dakle dostupne su samo onim pojedincima kojima su potrebne, s druge strane onog trena kada je određeni napad izvršen cilj je da vijest o njemu dođe na sve naslovnice i probije sve granice. Za razliku od ostalih kaznenih djela koja nastoje ostati prikrivenima, terorizam za svoju potvrdu traži publiku.¹⁰⁴

Zanimljiv je samo paradoks – kako to da islamistički terorizam traži pažnju medija? Pitanje je jasnije ukoliko sagledamo činjenicu da se televizija (a kasnije i ostali vizualni mediji) razvila u

¹⁰³ Prodan, Tonći, op.cit., str. 101.

¹⁰⁴ Marić, Silvana, op.cit., str. 94.

kršćanstvu, a ne islamu. Razlika je u islamskom i kršćanskom viđenju slike gdje islam kao vjera zabranjuje sliku i smatra ju bogohulnom jer pravljenje slika ili skulptura božanstava poistovjećuje s 'pravljenjem' boga ili sveca, dok kršćanstvo jasno vidi razliku između prikazanog i stvarnosti koju slika prikazuje. Dakle, teroristi koji svoje razloge revolta iskazuju pitanjem vjere koriste sve moguće vizualne medije u ostvarivanju ciljeva unatoč tome što ista ta vjera sliku gleda kao nešto negativno.

Uzimajući u obzir prethodno pročitano sada možemo lakše povući paralelu između starih i novih terorista. Sjetimo se Zelota koje s određenim vremenskim odmakom gledamo kao preteče terorista. Svojevremeno, oni su bili borci za slobodu, vjerski radikalisti, a i danas ih literatura, čak i vjerska, karakterizira kao vjerske fanatike, ali ne i teroriste. Koji je razlog tome, po čemu se razlikuju od današnjih terorista? Vjerojatno po nedostatku najvažnijeg oružja – mrežne povezanosti. Bez nje ni današnji terorizam ne bi bio poznat kao terorizam već bismo ga, možda, karakterizirali kao atentate, ubojstva, izdaje ili pobune protiv režima. Njegov učinak ne bi prelazio granice i njegovo oružje bile bi samo bombe, a ne i strah od bombi koji se danas preko medija prenosi poput infekcije.

Gledamo li to iz ove perspektive, gotovo možemo reći da terorizam stvaramo sami. Ne u pravom smislu te riječi, ali svakako mu dajemo povoljne uvjete na razini čovječanstva naglom ekspanzijom informacijske tehnologije kao i na onoj osobnoj otvarajući članke na portalima i gledajući izvanredne vijesti. U suprotnom, teroristička bi retorika imala utjecaj samo na one koji su izloženi terorističkom nasilju ili se nalaze u njegovoj neposrednoj blizini.¹⁰⁵ U sljedećem poglavlju bavit ćemo se upravo masovnim medijima i etikom njihovog izvještavanja.

¹⁰⁵ Perešin, Anita, op.cit., str. 97

7. TEMA TERORIZMA U FILMSKOJ UMJETNOSTI

U vrijeme pojave filma masovnim medijima smatrali su se samo tiskani mediji – novine i časopisi, no film se vrlo brzo nametnuo kao sredstvo izvještavanja. Izvjestiteljski aspekt filma u prvi plan su izvukli žurnali izravno ga povezujući s tada već informativnom, javnoobavijesnom funkcijom novina kojom se publiku održava u tijeku s potencijalno ili stvarno globalno društveno važnim zbivanjima.¹⁰⁶ Film je na taj način dopunjavao novinarstvo i pomalo se ustalilo njegovo poimanje kao jednog od sredstava javnog obavještavanja (javnih medija).¹⁰⁷ Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, pojavom kinematografa, film je dobio epitet masovni i njegova distribucija i prikazivanje dosegli su globalnu razinu. Postupno je gubio svoju ulogu obavještavanja jer je na njegovo mjesto došla televizija, a kasnije i internet što je njega guralo u sferu umjetnosti, a kasnije i komercijalnosti.

Iako je danas poznat kao sedma umjetnost, film zbog svog načina slanja poruke i interakcije s masovnom publikom slobodno može biti smatran jednim od najznačajnijih sredstava masovne komunikacije. Moć filma je zaokupljanje naše pažnje i potom neprimjetno, bez da smo toga svjesni, mijenjanje načina našega razmišljanja. Film je postao dio naše kulture, dio osobnog identiteta – gotovo uvijek se kroz razgovor saznaje kakve filmove druga osoba preferira i na osnovu toga donose zaključci o njoj. Imajući to na umu uopće ne čudi kako je svoje mjesto pronašao i u propagandnom ratu.

Upisivanjem ključne riječi 'terorizam' u pretraživač najveće baze podataka o filmu, Internet Movie Database, poznatije po kratici IMDb, dolazimo do brojke od preko pet stotina igranih filmova koji su svojom tematikom vezani uz pojam terorizma. Samo neki od prikazanih u zadnjih nekoliko godina su :

- **Pad Londona** – *tajni agent otkriva plan o ubojstvu brojnih svjetskih vođa koji su se okupili u Londonu na sprovodu britanskog premijera i jedini koji mu još može pomoći je američki predsjednik*
- **Crni dan u Parizu** – *mladi džeparoš i bivši CIA agent udružuju se u antiterorističkoj akciji u Parizu*

¹⁰⁶ Turković, Hrvoje, *Film kao znak i sudionik modernizacije*, str. 12, dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/566983.Hrvoje_Turkovic_FILM_I_MODERNIZACIJA.pdf (Zbornik koji još nije izdan)

¹⁰⁷ Turković, Hrvoje, *Nacrt filmske genologije; Film kao vrsta*, Zagreb, Matica hrvatska, 2010., str. 62.

- **The Man from U.N.C.L.E** – smješten u '60.-e godine, CIA i KGB agenti udružuju se u akciji protiv misteriozne kriminalne organizacije povezane s nuklearnim oružjem
- **Meta** – operativka odjela za sigurnost američke vlade pokušava spriječiti teroristički napad na New York
- **Extraction** – bivši CIA operativac otet je od strane grupe terorista, a u akciju spašavanja kreće njegov sin nakon što shvati kako nema drugog plana o njegovom spašavanju
- **Taj Mahal** – osamnaestogodišnja djevojka nađe se zatočena u sobi hotela Taj Mahal Palace za vrijeme terorističkog napada
- **American Sniper** – priča o vojniku, američkom snajperistu, koji postane svojevrsna legenda zbog svojih pothvata na bojištu, ali s povratkom u stvarnost shvati kolike je posljedice rat ostavio na njega
- **Jack Ryan: poziv iz sjene** – tajni CIA agent otkriva ruski plan kraha američke ekonomije pomoću terorističkog napada
- **Misija: Bijela kuća** – za vrijeme obilaska Bijele kuće policajac se pronade u nezavidnoj akciji spašavanja života vlastitog djeteta, ali i američkog predsjednika od napada paramilitarističkih osvajača
- **American Bomber** – bivši vojnik putuje u New York kako bi postao prvi bombaš samoubojica rođen i odrastao u Americi
- **Zero Dark Thirty** – kronika desetljeće duge potjere za Osamom bin Ladenom nakon 11. rujna sve do njegovog ubojstva 2011. godine

Uz svoju osnovnu zadaću zabavljanja, film je ovdje da zavede mase i intenzivno radi na stvaranju javnog mnijenja. Broj filmova terorističke tematike seže u nebo, pogotovo nakon 11. rujna i rata u Iraku koji su nepresušan izvor materijala za snimanje. U Sjedinjenim Američkim Državama ovaj žanr dobio je potpuno novi status nakon navedenih događaja.

Čak i samo čitanjem kratkog opisa radnje filma lako je uočiti obrazac koji je dobitna kombinacija za svaku američku propagandnu uspješnicu – običan američki državljanin, često (prisilno) umirovljeni tajni agent iznenada se pronade u situaciji opasnoj po sveto tlo Amerike ili njenog predsjednika i tada kreće u nezaboravnu, hrabru i uvijek uspješnu akciju spašavanja iz koje izlazi kao heroj. Isto tako, neki filmovi su snimljeni kako bi opravdali američke akcije u borbi protiv terorizma ili čak kako bi promijenili povijest. Uzmemo li u obzir kako većina mlađih generacija na igrane filmove gleda kao na dokumentarne i sve prikazano uzima bez rezerve kao relevantan

povijesni podatak postaje jasnije koliko važnu ulogu u propagandnom ratu oni igraju. Gledateljima se nudi iskrivljena slika stvarnosti, a emotivno vezanje uz glavne heroje gotovo je neizbježno.

Uzmimo za primjer *Američkog snajperista* koji je smješten u Irak čiji su stanovnici samo laka meta ovom na obaraču savršeno preciznom američkom junaku. Za svakog Iračanina u filmu se pretpostavlja da je kriv zbog čega zaslužuje iskrivljenu pravdu koju je Kyle rado spreman iznova dijeliti.¹⁰⁸ On svoju službu u Iraku gleda kao način osvete za napade 11. rujna što pokazuje tipičan primjer rasističkog i osuđivačkog načina razmišljanja. Ni po čem se ne razlikuje od svih ostalih filmova gdje su Iračani, Arapi, teroristi i džihadisti potpuno isti pojam. Dok god postoji negativni prikaz i dopuštena mržnja usmjerena protiv Arapa i muslimana, pripadnici tih zajednica će nastaviti živjeti u stanju stalnog straha da bi mogli biti sljedeća žrtva zločina iz mržnje. Presedan je ovdje, a povijest nam je pokazala da kad god se pogorša retorika, povećava se i kultura kolateralnog optuživanja i raste mogućnost za izbijanje nasilja.¹⁰⁹

Jedan od novijih filmova koji se bavi temom terorizma dolazi iz redateljske palice Gavina Hooda pod nazivom *Eye in the Sky – Pogled s neba*. Za razliku od većine filmova smještenih na iračko tlo, radnja *Pogleda s neba* odvija se u Keniji, ali istovremeno pratimo i Veliku Britaniju i SAD. Film više nego odlično prikazuje koliki utjecaj tehnologija ima u terorističkim i antiterorističkim akcijama, kao i masovni mediji. Pukovnica Katherine Powell iz Velike Britanije zapovijeda misijom kodnog naziva Operacija Egret kojoj je cilj uhititi, ali ne i ubiti grupu terorista pripadnika Al-Shababa koje povezuju sa zadnjim samoubilačkim bombaškim napadom u Keniji. Pomoću kamere u dronu, ali i agenta na terenu s najsuvremenijom špijunskom opremom, omogućen im je pogled na i u kuću gdje su se teroristi sastali, a pomoću videoveze istovremeno je u kontaktu s generalom u Londonu i pilotom u Nevadi koji im pruža pogled s neba. Akcija se zbog pojave dva prsluka s eksplozivom, nakon ishodovanja dozvole od državnih tijela, pretvara u akciju *shoot-to-kill*. Problem nastane kada se ispred kuće pojavi potencijalna kolateralna žrtva – djevojčica koja prodaje kruh – i dovede ih pred tešku moralnu odluku – riskirati život jedne djevojčice ili potencijalnih desetaka ljudi ukoliko teroristi s prslucima odu do trgovačkog centra primjerice? Film jasno prikazuje čitav zapovjedni lanac koji je potrebno proći za vrijeme jedne antiterorističke akcije, a u današnje doba to je moguće u vrlo kratkom roku – pomoću tehnologije. Imamo videovezu, mobitele, satelite, dronove, čak i primjer snimanja samoubilačkog videa – rat je s ulice prešao u

¹⁰⁸ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hollywood-ubija-arape-film-s-dodatnom-municijom>, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

¹⁰⁹ Ibidem

fotelje iz kojih se donose odluke. Pri rješavanju moralnih, političkih i pravnih prepreka vezanih uz napad protagonisti uključuju i faktor medija. *"Tko će od nas dvoje morati javnosti objasniti da smo znali za napad na trgovački centar gdje je poginulo 80 ljudi, a mi smo odabrali ne spriječiti ga? – Iskreno, radije bih optužila Al-Shabab za ubojstvo 80 ljudi nego branila napad dronom od strane naših snaga prilikom kojeg je ubijeno nevino dijete. – James, Angela je u pravu. Ako Al-Shabab ubije 80 ljudi, mi dobivamo propagandni rat. Ako mi ubijemo jedno dijete, oni pobjeđuju."* Ova scena u nekoliko rečenica sažima svu bit propagandnog rata i načina na koji on funkcionira. Dakako, nepristranost u izvještavanju o ovom slučaju vjerojatno bi tekla u smjeru povoljnom za Zapad. Za masovno stradavanja nedužnih civila, žena i djece, rušenje njihovih domova od strane oružanih snaga državnih sustava, novinari i politički dužnosnici upotrebljavaju eufemistički termin pretjerana upotreba oružane sile, iako je nedvojbeno riječ o planiranom zločinu i bespoštednoj terorističkoj destrukciji. ¹¹⁰

Za razliku od većine američkih vidno propagandnih filmova, ovaj britanski uradak bez previše krvi, metaka i melodramatičnosti pokazuje surovu stvarnost novog terorizma i otkriva neke nepoznanice, ali o njima više u sljedećem poglavlju.

Naposljetku, kada je riječ o terorizmu i ratu, predodžbu zla ne treba oblikovati filmskim pričama iz Hollywooda ili bilo kojih redateljskih palica, već surovom stvarnošću zla – u Auschwitzu, Jasenovcu, Hirošimi, Nagasakiju, Izraelu, Palestini, Vijetnamu, Kambodži, Čečeniji, na prostoru bivše Jugoslavije – u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Kosovu, posebice u Vukovaru, Sarajevu, Srebrenici; Ruandi, Iraku, Afganistanu, Sudanu, a u novije vrijeme i Parizu, Istanbulu, Nici, Bruxellesu i moglo bi se nabrajati skoro do beskraj. ¹¹¹

¹¹⁰ Novalić, Fahrudin, op.cit., str. 644.

¹¹¹ Ibidem, str. 636.

ZAKLJUČAK

Iako se smješta u novije doba, terorizam kao fenomen postoji od davnina pa ipak njegov razvoj u povijesnom kontekstu nije rezultirao shvaćanjem što točno ulazi u njegovu sferu i koja je razlika između “terorista” i “borca za slobodu”. U političkom diskursu terorizam kao pojam i fenomen jedan je od najtežih za odrediti i razumjeti. Zbog podjela u pogledu nacionalnih, etničkih, političkih, gospodarskih, kulturnih pitanja, ali i pitanja identiteta terorizam je puno složenija pojava od onoga što se javnosti prikazuje.

Istraživanje i analiziranje terorizma rezultiralo je brojnim teorijama i pristupima koji ga proučavaju s različitih gledišta, no jedino multidisciplinarni i multimetodski pristup može pomoći u njegovom razumijevanju, a time i jasnijem definiranju. Njegove glavne razlike od ostalih vrsta nasilja svakako su usmjerenost nevinim ljudima i upotreba nasilja i prijetnji zbog izazivanja straha, jer strah nikako nije slučajna posljedica terorističkog djelovanja.

Srž terorizma kao problema leži u shvaćanju da je on postao prisutan „među nama“ nakon 11. rujna, jer je tek od udara na SAD međunarodna zajednica krenula u pokušaje rješavanja tog pitanja; do tada je odlučnost da se suprotstavi terorizmu bila smanjena u svrhu vlastite koristi. Terorizam je postojao, postoji i postojat će dokle god se umjesto ispitivanja uzroka gleda isključivo na postojanje „nepoznatih nepoznanica“ koje se moraju spoznati u svrhu rješavanja mogućih terorističkih događaja, a poznato je da stalna preokupacija nekom idejom daje istoj legitimitet i dojam izvedljivosti čime povećava vjerojatnost njezine primjene. Isto tako, naglom ekspanzijom informacijsko-komunikacijskih tehnologija terorizam i svijest o njemu šire se poput epidemije. Dok nam ovakav razvoj pomaže u smislu unaprjeđenja sustava sigurnosti, istovremeno nam daje razlog zbog kojeg su nam takvi sustavi uopće potrebni.

Vlade i sigurnosne službe nerijetko preuveličavaju prijetnju terorizma, vjerojatno kako bi spriječili kritiku za neuspjeh u slučaju budućeg terorističkog događaja, kao što je bio slučaj s terorističkim napadom na Svjetski trgovački centar. Mediji u tom preuveličavanju također imaju veliku ulogu jer brojnim primjerima pokazuju neodgovornost i nerazumijevanje terorizma kao kompleksne pojave. Gledajući isključivo na prevlast na tržištu i što veću gledanost, čitanost ili slušanost često se nalaze u sukobu etičkih načela izvještavanja, zbog čega mogu ugroziti antiterorističku akciju pa čak i žrtve. Dakako, ne smijemo zaboraviti kako su mediji i terorizam u simbiozi, odnosu međusobne koristi – medijima za povećanje rejtinga, a teroristima za globalni doseg i lakše širenje straha u svaki dom koji posjeduje pristup struji. Terorističke organizacije

prepoznale su važnost masovnih medija i uključile ih u svoju uobičajenu praksu, bilo da je riječ o dijelu koji prethodi napadima (regrutacija članova koji će napade izvršiti) ili za samog trajanja napada (korištenje društvenih mreža za širenje dezinformacija i dodatno raspirivanje kaosa i panike).

Zbog ovakvog razvoja situacije svjetske velesile, u prvom redu Sjedinjene Američke države, krenule su u tzv. rat protiv terorizma, jedini rat u kojem se ne zna točan identitet neprijatelja i koji nije teritorijalno ograničen. Oksimoronskim terminom 'rat protiv terorizma' samo se opravdava naš (u ovom slučaju američki) terorizam protiv njih (u ovom slučaju muslimana, džihada, Arapa – rasistički i osuđivački način poimanja u kojem se ne radi nikakva razlika između navedenih skupina) bez ikakvih posljedica na zakonodavnoj razini budući da je riječ i legalnom činu. Kako bi dodatno opravdali svoja djelovanja, pokušavaju pobijediti i u propagandnom ratu pritom koristeći film kao jedini medij koji može zavesti, a možemo čak reći i – isprati um. Filmom šire svoju ideologiju, ali i rasizam nepotvrđenim informacijama kreirajući tako novu povijest koju će mase, djelujući linijom manjeg otpora, uzimati kao relevantan izvor lakše dostupniji od povijesnih knjiga i enciklopedija.

Strah je najlakša reakcija na terorizam, a o kulturi ovisi na koji će se način njezino društvo nositi s određenom katastrofom. U takvim situacijama nacije stvaraju duh zajedništva i solidarnosti te neosporno mogu preživjeti, o čemu svjedoče brojne civilizacije. Društvo mora preispitati i istražiti diskurse kako bi razumjeli, ne opravdali terorizam u svoj njegovoj kompleksnosti. Utjecaj terorizma ovisi o odgovoru na njega, a strah i ranjivost – kultura straha i ranjivost nacija – ciljevi su terorizma. Zbog toga zajednica mora pronaći način i odbiti da bude terorizirana.

POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA

Slika 1. Razine sigurnosti i učinkovitosti strukturnih oblika terorističkih organizacija	40
Slika 2. Osnovi mrežni organizacijski oblici	41
Slika 3. Organizacijska struktura Al-Qaide	43
Slika 4. Broj džihadističkih mrežnih stranica	47

LITERATURA

1. **BILANDŽIĆ, MIRKO**, *Sjeme zla: elementi sociologije terorizma*, Plejada, Synopsis, Zagreb, 2010.
2. **DRAGOJEVIĆ, RADE**, *Gerilska građanska neposlušnost*, Zarez VI/126, 25. ožujka 2004.
3. **FUREDI, FRANK**, *Culture of Fear Revisited*, Continuum, London, 2006.
4. **FUREDI, FRANK**, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2009.
5. **GAYRAUD, JEAN – FRANCOIS, SENAT, DAVID** *Terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
6. **HRABAR, SANDRA**, *Politički terorizam i ekstremizam u zapadnoj Europi u drugoj polovici 20. st*, Rostra : časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Vol.5. No.5. May 2012.
7. **JAMESON, FREDRIC**, *Globalizacija i politička strategija*, Polit. misao, Vol XXXVII, (2000.), br. 4
8. **JURUŠIĆ, JELENA, ŠAPIT, MARKO**, *Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija*, Politička misao, Vol. XLII, (2005.), br. 4
9. **KALINIĆ, PAVLE**, *Teror i terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.
10. **LAPAŠ, DAVORIN**, *Rat protiv terorizma i koncept međunarodnog subjektiviteta*, Zbornik PFZ, 56, (6) 1709-1739 (2006)
11. **LAQUEUR, WALTER**, *A History of Terrorism*, Little Brown, New York, 1997.
12. **MARIĆ, SILVANA**, *Terorizam kao globalni problem*, Medianali, Vol. 6 (2012), No. 11
13. **MILARDOVIĆ, ANDELKO**, *Globalizacija*, Panliber, Osijek;Zagreb;Split, 2001.
14. **NOVALIĆ, FAHRUDIN**, *Stabilna ravnoteža terorizma; radikalna destrukcija i osveta jednakom ili većom smrti*, Filozofska istraživanja 107, GOD 27 (2007), sv. 3

15. **PASTOR, PERIŠA, IVONA**, *Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija*, Polemos 15 (2012.) 2
16. **PEREŠIN, ANITA**, *Mass Media and Terrorism*, Medij. istraž. (god. 13, br. 1) 2007. (5-22)
17. **PEREŠIN, ANITA**, *Paradigma novog terorizma informacijskog doba*, Politička misao, Vol. XLIV, (2007.), br. 2
18. **PETTIFORD, LLOYD, HARDING, DAVID**, *Terorizam: novi svjetski rat*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2005.
19. **PRIMORAC, IGOR**, *Suvremeni terorizam kao filozofska tema*, Polemos 10 (2007.) 1: 11-26
20. **PRODAN, TONČI**, *Protuteroristička politika Europske unije*, Polemos 12 (2009.) 1: 11-27
21. **PRODAN, TONČI**, *Internet, terorizam, protuterorizam*, National security and the future, Vol. 16, No. 1, 2015.
22. **TURKOVIĆ, HRVOJE**, *Film kao znak i sudionik modernizacije*, str. 12, dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/566983.Hrvoje_Turkovic_FILM_I_MODERNIZACIJA.pdf (Zbornik koji još nije izdan)
23. **TURKOVIĆ, HRVOJE**, *Nacrt filmske genologije; Film kao vrsta*, Zagreb, Matica hrvatska, 2010.
24. **WILKINSON, PAUL**, *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002.

Internet stranice

1. **24SATA:** <http://www.24sata.hr/svijet/koliko-se-u-10-godina-od-11-rujna-2001-promijenio-svijet-233982>
2. **ALJAZEERA BALKANS:** <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hollywood-ubija-arape-film-s-dodatnom-municijom> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
3. **CNN:** <http://edition.cnn.com/2016/01/02/middleeast/al-shabaab-video-trump/> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
4. **DAILY MAIL:** <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1327096/Roshonara-Choudhry-brainwashed-Al-Qaeda-stabbing-MP-Stephen-Timms.html> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017
5. **DNEVNIK:** <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/tomislav-salopek-kronologija-slucaja---396229.html> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
6. **HRT:** <http://vijesti.hrt.hr/sjecanje-na-11-rujna-2001>
7. <http://narod.hr/zanimljivosti/povucen-plakat-za-nindze-kornjace-zbog-aluzije-na-11-rujna/>
8. **INDEKS:**
http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=8173:obljetnica-u-sjeni-teorija-urote-tko-stoji-iza-napada&catid=5:svijet&Itemid=72, datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
9. **JUTARNJI:** <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/osuden-je-komandir-samil-sudac-ganije-htio-poslati-u-zatvor-okanite-se-gluposti-samile/988445/> datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
10. **MINISTARSTVO VANJSKIH I EUROPSKIH POSLOVA:**
<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/transnacionalne-prijetnje/terorizam/> datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
11. **NACIONAL:** <http://www.nacional.hr/napad-na-charlie-hebdo-policijcima-i-novinaru-sudite-se-jer-su-prerano-objavili-identitet-napadaca/> , datum zadnje posjete 05. Lipnja 2017
12. **NACIONAL:** <http://www.nacional.hr/slucaj-salopek-islamska-drzava-se-ubojstvom-salopeka-osvetila-hrvatskoj/> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.

13. **NET:** <http://net.hr/danas/svijet/uznemirujuci-video-objavljena-nova-snimka-napada-u-nici-zabiljezen-trenutak-u-kojem-je-terorist-kamionom-poceo-gaziti-ljude/> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017
14. **NOVI LIST:** <http://www.novilist.hr/Vijesti/Svijet/Obama-o-tragediji-11.-rujna-2001.-Nasa-srca-jos-uvijek-tuguju> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017
15. **SLOBODNA DALMACIJA:**
<http://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/191118/informaticki-strucnjaci-teroristima-s-interneta-soli-na-rep> datum zadnje posjete 05. Lipnja 2017
16. **VEČERNJI LIST:** <http://www.vecernji.hr/hrvatska/dzihadisti-iz-libije-oteli-su-i-ubili-tomislava-salopeka-1019529> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.
17. **ZAKON:** <http://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017
18. **ZAKON:** Kazneni zakon Republike Hrvatske i odredbe koje se odnose na terorizam dostupan je na Internet stranici <http://www.zakon.hr/z/98/> , datum zadnje posjete 05. lipnja 2017.